ذاكرات
זוכרות
Zochrot

ذاكرات البصّة

זוכרות את אלבַּסָּה

Remembering al-Bassa

ذاكرات البصّة

זוכרות את אלבַּסָּה

Remembering al-Bassa

تحرير وكتابة:
عمر الغباري

بحث وتجميع المواد:
واكيم واكيم، عمر الغباري، رنين جريس، عيزر أرجمان/ متحف حنيته، ميخائيل يعقوبسون، نسيم عاصي، خليل عاصي، إلياس واكيم.

الغلاف الأمامي:
البصة، تموز 2012. من اليمين إلى اليسار، البناية الحديثة: كلية إيرز في شلومي، المبنى مع القبة: مقام الخضر، في الوسط بيت الخوري، على اليسار الكنيسة الأرثوذكسية بالبصة. الخلفية: جبل المشقّح والحدو اللبنانية.

الغلاف الخلفي:
خريطة فلسطين قبل النكبة – إعداد سلمان أبو ستة

ترجمة عربي/عبري:
عمر الغباري

تصميم:
محمود ياسين

طباعة:
مطبعة الرسالة – بيت حنينا، القدس

إصدار:
جمعية «زوخروت»
هاتف: 6953155 – 03
فاكس: 6953154 – 03
Zochrot
Yitzhak Sade 34
Po Box 51698
Tel Aviv 67212

כתיבה ועריכה:
עמר אלע׳בארי

מחקר ואיסוף חומרים:
וקים וקים, עמר אלע׳בארי, נסים עאסי, ח׳ליל עאסי, רנין ג׳ריס, עזר ארגמן/ מוזיאון חניתה, מיכאל יעקובסון, אליאס ואקים.

שער קדמי:
אלבַּצָה, יולי 2012. מימין לשמאל, הבניין החדש: מכללת ארז בשלומי. המבנה עם הכיפה: מקום קדוש אלח׳דר. באמצע בית אלח׳ורי. משמאל הכנסייה האורתודוקסית. ברקע הר אלמֻשקַח וגבול לבנון.

שער אחורי:
מפת פלסטין לפני הנכבה ־ ערך סלמאן אבו סִתָּה

תרגום ערבית/עברית:
עמר אלע׳בארי

עיצוב:
מחמוד יאסין

הדפסה:
דפוס אלרסאלה, בית חנינא, י-ם

הפקה:
עמותת זוכרות (ע"ר 580389526)
יצחק שדה 34
ת.ד 51698
תל אביב יפו 67212
טל׳ 6953155 - 03
פקס 6953154 ־ 03

تحية وشكر خاص
إلى لاجئي ولاجئات البصّة الذين سمحوا لنا بدخول قريتهم.

תודה מיוחדת
לפליטי/ות אלבַּצָה שהרשו לנו להיכנס לכפרם

ذاكرات
זוכרות
Zochrot

تموز July יולי
2012

© All rights reserved to those who were expelled from their homes

منزل عائلة الخوري في البصة، تموز 2012
בית משפחת אלח׳ורי באלבסה, יולי 2012

مقدمـة

"*مع إقامة دولة إسرائيل، قاموا بإسكان مهاجرين يهود جدد في بيوت البصة ووزعوا أراضي القرية بين الكيبوتسات والقرى التعاونية اليهودية في المنطقة. في يناير 1967 علت الجرافات فوق القرية المتروكة، التي تبلغ سنون وجودها كسنين التقويم المسيحي، في إطار برنامج تحسين المنظر الذي أخذته على عاتقها دائرة أراضي إسرائيل، وهدمت غالبية مباني القرية. آبار المياه المحفورة بالصخر أقفلت، هدمت معاصر الزيتون ومطحنة القمح. بقيت الكنائس والمسجد وعدد من البيوت استولى عليها سكان شلومي. لم يبق أثر لأزقة القرية، سوى أشجار نخل وعراقيب ضخمة من حجارة تشهد أن هنا كانت قرية كبيرة*" . مقطع من وظيفة مدرسية حضّرها ميخائل زربيب، طالب في الصف التاسع من كيبوتس حنيته، عام 2000.

في إطار التحضير لهذا الكتيب والجولة في قرية البصة، وصلتنا بعض الأوراق من يوميات يوسف فاين، من مؤسسي كيبوتس حنيته والمختار الأول للكيبوتس. نعم مختار، هكذا كان اسم منصبه في تلك الأيام. فالعلاقة بين البصة وحنيته بدأت مع تأسيس الكيبوتس اليهودي في 22.3.1938، وانقطعت مع نكبة القرية الفلسطينية في 14.5.1948. المختار الصهيوني يصف في يومياته علاقات حذرة ومعقدة ومريبة، ترتقي أحياناً وتسفل أحياناً، ولكنها بالمجمل كانت علاقة مقبولة. فقط عشر سنوات دامت علاقة الجيرة تلك. أبو سليم، لاجيء من البصة، يقول إن الهجوم على البصة جاء من ثلاثة اتجاهات، أحد هذه الاتجاهات كان حنيته. أدى هذا الهجوم إلى احتلال البصة، طرد كل سكانها عن بكرة أبيهم، بتر الحياة الاجتماعية والثقافية والاقتصادية والزراعية للآلاف من البشر.

قصة البصة تشبه قصصاً كثيرة حصلت في أنحاء البلاد. نفس المسار الذي يبدأ باستيطان صهيوني على الأرض ويمر من خلال علاقة «مقعدة ومركبة» مع الجيران العرب، وامتحان «سلوك» العرب، والنظر في معاقبتهم أو «عمل معروف» معهم، ويستمر في هجوم على القرية من اتجاهات ثلاثة أحدها الجيران اليهود، وينتهي في طرد السكان وأخذ أرضهم وهدم منازلهم ومنع عودتهم. حتى نصل إلى المنظر الذي وصفه ميخائل أعلاه عندما كان في الصف التاسع.

هذا الكتيب ليس بحثاً تاريخياً شاملاً. إنما هو عمل لإتاحة قصة البصة للقارئ والقارئة. خاصة الإسرائيليين /ات منهم. هذا هو تأليف لفصل نكبة البصة كما تتجلى من مواد تاريخية ومن ذاكرات أشخاص ومن مستندات قديمة ومن وضع حالي للقرية ولاجئيها. قلما تكون هذه المواد متاحة أو متوفرة، وربما لا تلتقي في مؤلَّف واحد.

جمعية زوخروت (ذاكرات) تصبو من وراء هذا العمل أن تدعو إلى

الاعتراف بالنكبة، وأن تنادي بضرورة تحقيق عودة اللاجئين الفلسطينيين كخطوة أساسية لبناء مجتمع مدني متساو في هذه البلاد.
«ذاكرات البصة» هو الكتيب رقم 53 في سلسلة الكتيبات التي تصدرها «زوخروت» عن القرى والبلدات المنكوبة في هذه البلاد، وقد صدر قبله كتيبات عن المواقع التالية: الطيرة / حيفا، صمّيل الخليل، المنشية / عكا، معلول، طبرية، عاقر، البروة، خبيزة، كفر سبت، القبو، عيلبون، إقرث، كفر بِرعِم، المنشية – يافا، الغبَيَات، سبلان، العراقيب، كفر عنان، الدامون، مسكة، السُّميرية، سمسم، الراس الأحمر، عين كارم، عجور، كويكات، أم برج، خربة اللوز، الشيخ مونّس، المالحة، العجمي في يافا، عمواس يالو وبيت نوبا، حطين، الكفرين، الشجرة، ترشيحا، بئر السبع، جليل، اللجون، سحماتا، الجولان، اسدود والمجدل، خربة جلمة، الرملة، اللد، عكا، حيفا، عين المنسي، الحرم (سيدنا علي)، عين غزال، لفتا ودير ياسين.

زوخروت (ذاكرات)
تموز 2012

البصة 1947 - صورة جوية al-Bassa 1947 - Aerial photo
אלבסה 1947 - תצלום אויר//מקור: אוסף המפות בספרית החוג לגיאוגרפיה באוניברסיטת תל אביב.

הקדמה

"עם הקמת מדינת ישראל הושיבו בבתי אלבסה מהגרים יהודים חדשים. את אדמות הכפר חילקו בין הקיבוצים והמושבים באזור. בינואר 1967 עלו הדחפורים על הכפר הנטוש, ששנותיו כשנות הספירה הנוצרית, במסגרת שיפור נוף הארץ שקיבל על עצמו מינהל מקרקעי ישראל, והרסו את מרבית המבנים. בורות המים החצובים בסלע נסתמו, נהרסו בתי הבד וטחנת הקמח. נותרו הכנסיות והמסגד ומספר בתים שתפסו תושבי שלומי. מסמטאות הכפר לא נשאר דבר, רק מספר דקלים וגלי אבן עצומים המעידים כי כאן היה כפר גדול". מתוך עבודה בית ספרית של מיכאל זרביב, תלמיד כיתה ט' מקיבוץ חניתה, בשנת 2000.

לקראת הכנת חוברת זו והכנת הסיור לכפר אלבסה ההרוס הגיעו לידינו גם מספר דפים מתוך יומנו של יוסף פיין, ממייסדי קיבוץ חניתה והמח׳תאר הראשון שלו. היחסים בין אלבסה לחניתה התחילו עם ייסוד הקיבוץ לא רחוק מהכפר ב 22 במרץ 1938, והסתיימו עם העלמתו של כפר אלבסה במאי 1948. המח׳תאר הציוני מתאר יחסים זהירים, חשדניים, מורכבים עם עליות ומורדות אך בסך הכל היו יחסים סבירים. יחסי השכנות נמשכו רק עשר שנים. אבו סלים, פליט מאלבסה אומר שההתקפה וההפגזות על כפרו באמצע מאי 1948 הגיעה בין השאר מחניתה. התקפה זו גרמה לכיבוש אלבסה, גירוש כל תושביו עד האחרון שבהם, קטיעת חיי תרבות, חברה, כלכלה וחקלאות של אלפי בני אדם.

הסיפור של אלבסה דומה לסיפורים רבים אחרים ברחבי הארץ. התהליך מתחיל ב"עלייה" ציונית לקרקע, עובר דרך יחסים "מורכבים" עם השכנים הערבים, העמדה במבחן את "התנהגות" הערבים, לשקול אם להענישם או לעשות אתם "מחווה", וממשיך בהתקפה על הכפר משולשה כיווני רוח, אחד מהם הוא כיוון השכנים היהודים, ומסתיים בגירוש התושבים, לקיחת אדמתם, הריסת בתיהם ומניעת שיבתם. עד התמונה שמתאר מיכאל כשהיה בכיתה ט'.

חוברת זו אינה מחקר היסטורי מקיף. היא פעולה של הנגשת הסיפור של אלבסה לקורא המתעניין, בעיקר הקורא/ת הישראלי/ת. זהו חיבור של פרק הנכבה של אלבסה כפי שהוא משתקף מחומרים היסטוריים, זיכרונות של אנשים, מסמכים ישנים, מצב נוכחי של הכפר ושל פליטיו. חומרים אלה, בדרך כלל אינם זמינים או נגישים, וודאי לא בחיבור אחד.

עמותת זוכרות מבקשת דרך פעולה זו להזמין הכרה בנכבה, ולקרוא לחשיבה הכרחית על מימוש השיבה של הפליטים הפלסטינים כבסיס לבניית חברה אזרחית שוויונית בארץ.

"זוכרות את אלבַּסָּה" היא החוברת ה- 53 בסדרת החוברות שעמותת זוכרות מפיקה לתיעוד המקומות הפלסטינים שנכבשו

إلياس واكيم - أبو سليم (88 سنة)، لاجئ من البصة

אליאס ואקים - אבו סלים (88) פליט מאלבסה

וחוו את הנכּבּה מאז 1948. קדמו לה חוברות על המקומות האלה: אלטירה / חיפה, סמֵּיל אלח׳ליל, אלמנשיה/עכא, מעלול, טבַּרִיָּה, עאקר, אלבִּרְוה, חֲבּיזה, כַּפְר סַבְּת, אלקַבּוּ, עילבּוּן, אִקרִת׳, כֻּפְר בִּרעִם, אלמנשיה - יאפא, אלעֻ׳בַּיָּאת, סַבּלאן, אלעראקיבּ, כַּפר עִנאן, אלדאמוּן, מִסְכָּה, אלסֻמַּיְרִיָּה, סִמְסִם, אלראס אלאחמר, עין כּארם, עג׳ור, כּויכּאת, ח׳רבת אם בֻּרג׳, ח׳רבת אללוז, אלשיח׳ מֻוַנִּס, אלמאלחה, אלעג׳מי ביאפא, עִמְוָאס יָאלוּ ובּית נוּבּא, חִטין, אלכַּפְרֵין, אלשַׁגַ׳רָה, תרשיחא, בִּאְר אלסַבְּע, גְ׳לִיל, אללַג׳ון, סֻחמאתא, אלג׳וּלאן, אסְדוּד ואלמַגְ׳דַל, ח׳רבּת גַ׳לַמה, אלרַמלה, אללִד, עכּא, חַיפא, עין אלמַנְסי, אלחַרַם [סידנא עלי], עין עַ׳זאל, לִפְתא ודיר יאסין.

זוכרות

יולי 2012

الكنيسة الكاثوليكية في البصة

הכנסייה הקתולית באלבסה

البصـة

قرية عربية في أقصى شمال غرب فلسطين، ملاصقة للحدود اللبنانية جنوبي رأس الناقورة، كانت تقع على هضبة ترتفع عن البحر 75 متراً فقط إلى الشمال من وادي البصة، عند أقدام جبل المشقح الذي يحدها من الشمال ويشكل فاصلاً بين فلسطين ولبنان، وهي قريبة من البحر الأبيض المتوسط، حيث لها سهل منبسط من جهتي الغرب والجنوب يصل البحر. وكانت طريق فرعية تربطها بالطريق العام الساحلي بين عكا وبيروت. كانت القرية جزءاً من لبنان وتتبع لقرى جبل عامل، غير أنها ألحقت بفلسطين بعد الحرب العالمية الأولى عندما رسمت بريطانيا وفرنسا الحدود بين هذين البلدين باتفاقية سايكس – بيكو. يحدها من الشمال، عدا الحدود اللبنانية، قرى لبونة وعلما الشعب اللبنانيتين، ومن الجنوب ترشيحا ومعليا والكابري، ومن الجنوب الغربي قرية الزيب، ومن الشرق كيبوتس حنيته الذي أسس عام 1938 وكان يسمى أولاً حانوتا، وقد اشترى اليهود هذه الأراضي من عائلة زعرب اللبنانية، ومن الشرق كيبوتس متسوبه الذي تأسس عام 1940، وقد اشترى اليهود الأرض من نقولا البنا وهو من أهالي صور، ومن الشرق أيضاً كان للبصة حدود مع عرب العرامشة وعرب السمنية الذين كانوا مستقرين بتلك المنطقة.

ومن المناطق التابعة لها وتقع في أراضيها: الجبيل، خربة باط الجبل، المشيرفة، المعصوب، النواقير، جردية، خربة العباسية، خربة كركرة وغيرها.

التاريخ

يبدو أن اسمها مصدره كنعاني ومعناه المستنقع، وفي العربية بصّ الماء معناه رشح. والبصة، كما يبدو، بلدة كنعانية، وكان اسمها بيزيث Bezeth في الفترة الرومانية، وأشار إليها عماد الدين الأصفهاني (توفي سنة 1201)، وهو مؤرخ كان مقرباً من السلطان صلاح الدين الأيوبي، في كتاباته باسم عين البصة . وقد عثر على أثريات داخل القرية وخارجها. وكان في داخلها بقايا قرية قديمة وأجزاء أرضيات من الفسيفساء وبعض الآبار والقبور المنحوتة في الصخر. كما كشفت دائرة الآثار الفلسطينية سنة 1932 مقبرة مسيحية عثر فيها على نقود وزجاجيات تعود إلى القرن الرابع للميلاد. وعلاوة على ذلك كان إلى جوار القرية ما يفوق 18 خربة.

مسجد البصة
מסגד אלבסה

في سنة 1596، كانت البصة قرية تابعة لناحية تبنين في لواء صفد، وعدد سكانها 572 نسمة. وكانت تدفع الضرائب على عدد من الغلال كالقمح والشعير والزيتون والقطن والفاكهة، بالإضافة إلى الماعز وخلايا النحل والمراعي.

في أواخر القرن التاسع عشر، كانت البصة مبنية بالحجارة ويسكنها 1050 نسمة تقريباً. وكانت تقع على طرف سهل وتحيط بها بساتين الزيتون والرمان والتين والتفاح.

كان عدد السكان عامٍ 1945 حوالي 2950 نسمة منهم 1590 مسيحياً و 1360 مسلماً. وبحلول سنة 1948، كان عددهم حوالي 4000 نسمة وعدد منازلهم يفوق 700 منزل. وعند كل منزل تقريباً بئر تجمع مياه الأمطار فيها. وكانت تلك المنازل القديمة مبنية بالحجارة ومتقاربة بعضها من بعض، ويفصل بعضها عن بعض شوارع وأزقة مرصوفة حجارة. أما المنازل الجديدة التي بنيت بعد الحرب العالمية الأولى، فغالباً ما كانت متباعدة بعضها عن بعض، وكانت مبنية بالأسمنت. وكان لبعضها طبقتان.

المجتمع

لقد أنشئ فيها مجلس محلي سنة 1922، وشرع المجلس سنة 1946 بإنشاء شبكة من قنوات المياه التي مدت منازل القرية بمياه الشرب. كما ساعد المجلس القرويين في الشؤون الزراعية، كاستئجار النواطير للحقول، وكان الفلاحون يدفعون رواتبهم، وإرشاد سكان القرية في شؤون الزراعة، وتوقعات مواسم الحصاد لشتى المزروعات.

فكان في القرية رئيس للمجلس، وكان توفيق جبران أخر رئيس للمجلس في 1948، بالإضافة إلى ثلاثة مخاتير، مختار مسلم، وكان خضر أحمد أخر مختار عام النكبة، ومختاران مسيحيان جبور صباغ عن الكاثوليك ووديع عزام عن الروم.

وكان في القرية مدرسة ابتدائية رسمية للبنين شيدتها الدولة العثمانية في سنة 1882، ومدرسة ابتدائية حكومية للبنات، ومدرسة شاملة خاصة هي مدرسة المطران أو المدرسة الأسقفية الوطنية والتي غير اسمها مؤخراً إلى كلية الرابطة الوطنية، ومدرسة ابتدائية تابعة للإرسالية الانجيلية الألمانية.

تشكّل بالبصة ناديان للفعاليات الاجتماعية والرياضية هما نادي اتحاد الشبيبة ونادي الإخاء البصي.

وكان لأهل البصة ثلاث كنائس ومسجد وأضرحة ومقامات عدة، بعضها للمسلمين وبعضها للمسيحيين، وكان مقام منها مقدساً لدى الطائفتين معاً.

وكان العمال في البصة أسسوا فرعاً محلياً لاتحاد العمال الوطني الفلسطيني، وقد أسس هذا الاتحاد متاجر تعاونية في القرية. وكان في البصة ما يزيد على عشرين متجراً تلبي حاجات القرى الأخرى أيضاً، كما كان فيها حسبة أي سوق مفتوحة للمنتوجات بالجملة والمفرق، قائمة وسط القرية. وكانت الحسبة تقام أيام الآحاد. وكان سكان القرية يعملون أيضاً في مهن أخرى، كالحرف وصناعة الصابون، فضلاً عن العمل أجراء في القواعد العسكرية البريطانية.

كما كان في البصة فندق ومحطة باصات وسيارات أجرة ومنتزه معروف في منطقة المشيرفة القريبة من البحر. كما كان فيها مركز للشرطة ومكتب جمارك لوقوعها على الحدود.

الزراعة

في أثناء فترة الانتداب، كان بعض سكان القرية يعنى بتربية الحيوانات، بما فيها البقر. كانت عشر عائلات على الأقل تعتاش من قطعان الماعز والضأن. وكانت المزروعات في القرية تسقى من

قنوات الري ومياه الأمطار. في أوائل الأربعينات كان في القرية جمعية تعاونية للفلاحين تملك الأدوات الزراعية وشاحنة وآلة للحصاد.
كان مجمل مساحة أراضي البصة هو 25,258 دونماً. ومع أن المزروعات الأساسية كانت القمح وغيره من الحبوب فقد كانت الأرض تزرع أيضاً خضروات وفاكهة وحبوب المكسّرات. في 1944\ 1945 كان ما مجموعه 614 دونماً من أراضي البصة وخربة معصوب مخصصاً للحمضيات والموز، و10437 دونماً للحبوب و4699 دونماً مروياً أو مستخدما للبساتين.

احتلال القرية

في 1946 – 1947 تشكلت بالبصة لجنة قومية فرعية، عملت على شراء أسلحة من لبنان وسورية وأنشأت تنظيم النجادة وهو تنظيم شبه عسكري. كما قامت الجمعية بدوريات حراسة حول القرية، وشارك عدد من أبنائها في معارك مختلفة في الجليل، وقامت مناوشات بينهم وبين المستوطنات المجاورة. وكانت تقيم مهرجانات سياسية بالبلد. بينما في عام 1948 فكان الإحساس أن الجيوش العربية سوف تحرر فلسطين ولذا كان احتلال فلسطين من قبل الحركة الصهيونية صدمة قوية عليهم.
استناداً إلى مصدرين إسرائيليين وإلى تقرير لوكالة يونايتد برس، فان احتلال البصة كان تم في 14 أيار 1948 خلال عملية بن عمي. غير أن المؤرخ الفلسطيني عارف العارف يؤرخ سقوطها قبل ذلك بثلاثة أيام، أي في 11 أيار. وورد في كتاب " تاريخ الهجناه" أن القوات الصهيونية نزلت عند هذه القرية الساحلية بالقوارب، فكان هذا النزول، من زاوية معينة أول عملية لسلاح البحرية. ويضيف الكتاب أن سكان القرية "قد فروا لدى ظهور القوات اليهودية". غير أن شهود عيان قابلهم المؤرخ الفلسطيني نافذ نزال لاحقاً، رووا الأحداث بصورة مختلفة. فقد قال هؤلاء إن الكثيرين من النساء والأطفال كانوا قد رُحّلوا قبلاً خوفاً من القتال، غير أن بعضهم ظل في مكانه. ويوم الهجوم، أُخذ مقاتلو القرية بغتة فتراجعوا نحو الشمال. ويستذكر سكان القرية أن قوات الاحتلال أمرت جميع من تبقى، ومعظمهم من الشيوخ، بالتجمع في كنيسة القرية. وهناك أخذوا بعض الشبان، ومن جملتهم امرأة واحدة على الأقل، وأعدموهم رمياً بالرصاص خارج الكنيسة، وأمروا الباقين بان يدفنوهم. ويؤكد لاجئون من القرية حادثة القتل العمد إلا أنهم لا يتطرقون إلى عدد القتلى، ويؤكدون مقتل أخ وأخت في الثانية عشرة والرابعة عشرة من العمر بدم بارد أمام والديهما. ولا يذكر المؤرخ الإسرائيلي بني موريس هذه الحادثة، إنما يقول إن معظم سكان القرية كان رحل عنها من قبل، وأن معظم الباقين فروا خلال الهجوم، ويضيف أن بعضهم أمر، أو نصح له التوجه شمالاً إلى لبنان، وأن 100 آخرين تقريباً من سكانها، ومعظمهم من المسنين والمسيحيين، نقلوا إلى قرية المرزعة مع غيرهم من القرويين المهجّرين من الجليل. واستناداً إلى نزّال، قتل بعض سكان القرية لاحقاً حين حاولوا العودة إلى القرية لاستعادة ما تبقى من ممتلكاتهم.

القرية اليوم

لم يبق من القرية اليوم سوى بعض المباني، منها الكنيسة الأرثوذكسية وهي اليوم مغلقة ويحاول أهل البصة تنظيفها بين الحين والآخر، ولكنها مهملة وجدرانها مشققة، ويمنع أهل القرية من الصلاة فيها أو ترميمها، وقد قام ابن البصة واكيم واكيم بإجراء طقس عماد ابنته عدن في الكنيسة عام 2000 ليكون بذلك أو عمل جماهيري ديني سياسي في الكنيسة منذ النكبة.

وفي الموقع مقام الخضر وهو مبنى حجري قديم له قبة ويعتبر مقدساً لدى أهل البصة مسلميها ومسيحييها. وبين المبنيين منزل لعائلة الخوري مهدوم جزئياً وما زالت قناطره المميزة في طابقه الثاني سليمة. ويقع جنوبي الكنيسة الأرثوذكسية مبنى حديث نسبياً من طابقين كان يسميه أهل البصة بيت السِتّات الألمان وهو منزل وكنيسة انجيلية وعيادة ومدرسة ابتدائية كانت تابعة للإرسالية التبشيرية الألمانية. مقابل مقام الخضر من جهة الغرب، ويفصل بينهما شارع، يقع مسجد القرية، وهو مبنى من طابق واحد مربع الشكل تقريباً، مبنيّ من حجر، يبدو حديث الإنشاء. استعمله المستوطنون بعد الاحتلال ولعدة سنوات كحظيرة أبقار، إلا أنه اليوم محاط بجدار من الصفيح وضعته السلطات الإسرائيلية بعد أعمال ترميم غير مكتملة قامت بها جمعيات أهلية فلسطينية في الداخل. مبنى المسجد سليم بأغلبه ونظيف نسبياً، إلا أن المستوطنين هدموا مئذنته، ويمكن دخول قاعدة المئذنة والصعود على درجها الداخلي حتى ارتفاع سقف المسجد، حيث تم هدم المئذنة من ذاك الارتفاع. محراب المسجد سليم، إلا أن المبنى يفتقد لأبواب وشبابيك، وهو غير مستعمل. في الجزء الشمالي للقرية، وبين ركام البيوت المهدمة، يمكن رؤية الكنيسة الكاثوليكية بوضع مزرٍ ويصعب الوصول إليها. مقبرتا البصة الإسلامية والمسيحية تقعان غربي القرية وكلاهما منتهكتان ومهملتان، يحيط بهما منطقة صناعية حديثة لمدينة شلومي، وفي كلتيهما يقوم العابثون بنبش القبور وهدمها وتدنيسها.

وكان في البصة مقبرتان إسلاميتان صغيرتان وقديمتان في مركز البلد، كما تبين الخرائط البريطانية، إلا أن الاحتلال جرفهما وأقام عليهما كلية تعليمية اسمها كلية «إيرز».

أنشأ الإسرائيليون مستعمرة بيتست سنة 1949 قرب موقع القرية، ومطار بيتست العسكري قربها، وشمالي البصة كيبوتس روش هنكراه، أي رأس الناقورة، على أراضي القرية، وفي سنة 1949 أيضاً أنشئ موشاب ليمان، في البدء كان قاعدة عسكرية تدعى تساهال، ثم دعيت ليمان بعد أن زارها عضو مجلس الشيوخ الاميركي هربرت ليمان في سنة 1959. وأنشئت شلومي، وهي إحدى مدن التطوير، سنة 1950 جنوب موقع البصة، إلا أن بناءها اتسع ويقوم قسم من منشآتها على موقع البصة الأصلي، خاصة منطقتها الصناعية. أما مستعمرة متسوبه، التي أسست في سنة 1940قرب البصة، فقد توسعت ويقع بعض أبنيتها الآن على أراضي القرية.

الكنيسة البروتستانتية - بيت الستات الألمان في البصة
הכנסייה הפרוטסטנטית - בית הגברות הגרמניות באלבסה

אלבסה

כפר ערבי בקצה צפון מערב פלסטין, סמוך לגבול עם לבנון, דרומית לראס אלנאקורה (ראש הנקרה), הכפר ישב על גבעה קטנה צפונית לואדי אלבסה (בצת) בגובה 75 מטר מעל פני הים, למרגלות הר אלמֻשַקַח [המפולח] המהווה חיץ בין פלסטין ללבנון. הכפר רחוק כשלושה קילומטר מחוף הים. דרך צדדית חיברה את הכפר לדרך הראשית שחיברה בין עכו ובירות.

הכפר היה חלק מלבנון והיה שייך להר עאמל שהוא אזור שיעי בדרום לבנון, אך אחרי מלחמת העולם הראשונה במסגרת סימון הגבולות בין הצרפתים והבריטים הוזז הגבול צפונה ואלבסה נהיה חלק מפלסטין ומחוז עכו.

גבול לבנון עבר בסמוך לאלבסה, הכפרים הלבנוניים לבונה ועלמא אלשעב היו השכנים הקרובים ביותר מצפון, מדרום שכנו תרשיחא, מעליא ואלכאברי, מדרום מערב כפר אלזיב, ממזרח קיבוץ חניתה שהוקם ב- 1938 על אדמות שנקנו ממשפחת זערֻב מלבנון, וגם קיבוץ מצובה שהוקם ב- 1940 על אדמה שנקנתה מנקולא אלבנא הלבנוני, וכן ממזרח הגיעו אדמות אלבסה עד אדמות ערב אלעראמשה וערב אלסמניה.

האזורים הידועים של הכפר היו: אלג׳ביל, ח׳רבת באט אלג׳בל, אלמשירפה, אלמעסוב, אלנואקיר, ג׳רדיה, ח׳רבת אלעבאסיה, ח׳רבת כרכַּרה ועוד.

היסטוריה

כנראה מקור השם של הכפר בשפה הכנענית, ומשמעו ביצה. גם השורש בערבית מתייחס לדליפת מים. התקופה הרומית נקרא Bezeth, וההיסטוריון עמאד אלדין אלאספהאני (נפטר ב-1201), מקורב לסלאח אלדין, הזכיר את הכפר בשם עין אלבסה.

בתוך הכפר וסביבו נתגלו עתיקות מתקופות שונות, כמו רצפות פסיפס, בארות מים, קברים עתיקים, ובשנת 1932 חשפה מחלקת הארכיאולוגיה הפלסטינית בית קברות נוצרי ובו

مسجد البصة ويظهر المحراب في الحائط الداخلي، تموز 2012
מסגד אלבסה - הגומחה בקיר הפנימי היא המחראב, יולי 2012

מטבעות וקטעי זכוכית מהמאה הרביעית לספירה. בנוסף לכך, ישנן 14 חורבות עתיקות מסביב לכפר אלבסה.

בשנת 1596, על פי ספרים עת׳מאניים, הכפר היה שייך למחוז צפת וגרו בו 572 תושבים. הכפר שילם מסים באותה שנה על יבולי חיטה, שעורה, זיתים, כותנה, פירות, עזים, כוורות דבורים ושטחי מרעה.

בסוף המאה ה-19 הוזכר שהכפר היה ממוקם על קצה עמק, סביבו מטעי זיתים, רימונים, תאנים ותפוחים, בתיו היו בנויים מאבן וגרו בו 1050 תושבים.

בשנת 1945 גרו בכפר 2950 תושבים, מהם 1590 נוצרים ו- 1360 מוסלמים.

בתקופת המנדט הבריטי הכפר התרחב וכלל גבעה שנקראת ג׳ביל. ב-1948 מספר הבתים באל-בסה היה 700. ומספר התושבים עלה לכדי כ- 4000 בני אדם. כל בית כלל חדר אחד גדול עם גג גבוה ורחבה גדולה לחיות. ברחבה גם שמרו על כל מאגרי המזון. המשפחות שתו מים מהבארות. הבתים הישנים היו קרובים אחד לשני וביניהם היו דרכים רצופות באבנים. לעומת זאת, הבתים שנבנו אחרי מלחמת העולם השנייה, היו רחוקים אחד מהשני ונבנו מבטון.

חברה

אלבסה היה אחד הכפרים הכי גדולים באזור. היה לכפר מועצה מקומית משנת 1922. המועצה העבירה בשנת 1946 צינורות מים לבתי הכפר. המועצה עזרה לחקלאים בארגון שמירה על אדמותיהם ונתנה ייעוץ בענייני חקלאות.

על כן היה לכפר ראש מועצה, שהאחרון ב-1948 היה תופיק ג׳בראן, בנוסף לשלושה מח׳תארים, מוסלמי ח׳דר אחמד, ושני נוצרים הם הקתולי ג׳בור סבאע׳ והאורתודוקסי ודיע עזאם, ב- 1948.

היו בכפר בית ספר יסודי לבנים שהוקם על ידי המדינה העת׳מאנית בשנת 1882, בית ספר ממלכתי לבנות, בית ספר מקיף פרטי שייך לכנסיה הקתולית, נקרא בית ספר אלמטראן, או הקתולי הלאומי ולאחרונה שונה שמו למכללת האגודה הלאומית, ובית ספר יסודי השייך למשלחת הטמפלרית באלבסה. אנשי הכפר הקימו שני מועדונים לפעילות חברתית וספורט, אחד הוא מועדון איגוד הנוער והשני נקרא מועדון האחווה אלבסי. היו בכפר שלוש כנסיות, מסגד, קברים ומקומות קדושים, אחד המקומות היה קדוש הן בעיני המוסלמים והן בעיני הנוצרים הוא אלח׳דר (אליהו או מר אליאס).

הפועלים באלבסה ייסדו סניף מקומי לאיגוד הפועלים הלאומי הפלסטיני, האיגוד פעל בשמירה על זכויות העובדים והקים בכפר קואופרטיבים מסחריים. באלבסה היו יותר מעשרים בתי מסחר ושוק ירקות סיטונאי במרכז הכפר, שענו על הצרכים של הכפר ושל הכפרים הסמוכים. השוק היה פועל רק בימי ראשון. חלק מתושבי הכפר עסקו במלאכת יד מסוגים שונים כמו תעשיית סבון, וחלק מהם עבדו כשכירים בבסיסים הצבאיים של הבריטים. היה גם בכפר בית מלון, תחנת אוטובוסים ומוניות, פארק ומסעדה באזור אלמשירפה הקרוב לים, וכן היו בכפר תחנת משטרה ומשרד מכס בשל מיקום הכפר ליד הגבול.

חקלאות

בתקופת המנדט עסקו כעשר משפחות מהכפר בגידול צאן, עזים, גמלים ובקר. הגידולים החקלאיים היו מושקים באמצעות תעלות השקיה ומי גשמים. בתחילת שנות הארבעים הייתה בכפר עמותה שיתופית לאיכרים שרכשה כלים חקלאיים, משאית ומכונת קציר. אדמות הכפר הגיעו ל 25,258 דונם. הם גידלו דגנים, ירקות ופירות. בשנת

1945 היו 614 דונם נטועים בננות ופרי הדר, 10,437 דונם נזרעו דגנים, וב- 4,699 דונם גידלו תושבי אלבסה ירקות.

כיבוש ועקירת הכפר

בשנים 1964-47 נוסדה בכפר וועדה לאומית מקומית, שדאגה לרכוש נשק מסוריה ולבנון, הקימה את ארגון אלנג׳אדה, ארגון צבאי פשוט, קיימה משמרות שמירה מסביב לכפר, חלק מפעיליה השתתפו בקרבות שונים בגליל, התעמתו עם המושבות היהודיות באזור ואירגנו עצרות פוליטיות בכפר. בשנת 1948 שררה תחושה טובה בין התושבים שחשבו כי צבאות ערב אכן יגיעו וישחררו את פלסטין, לכן ההלם מהתבוסה ואיבוד המולדת היה קשה מאוד.

הכפר נכבש סופית ב 14 במאי 1948 במסגרת מבצע בן עמי. בכתבי ההיסטוריה של ההגנה נכתב כי הכוחות הציונים הגיעו לכפר באמצעות סירות ואנשי הכפר ברחו כאשר ראו את הכוחות האלה. עדי ראי מספרים שהרבה משפחות, בעיקר נשים וילדים פונו קודם כדי להרחיקם מהקרבות, אך כמה מאות אנשים נשארו בכפר. ביום המתקפה הופתעו הלוחמים בכפר והתרחקו צפונה. עדי ראיה אומרים שכוחות הכיבוש נתנו פקודה לכל מי שנשאר בכפר להתאסף בכנסייה (רובם היו זקנים) וירו בכמה בחורים ואישה אחת ברחבת של הכנסייה, והורו לשאר לקבור אותם. פליטים מהכפר מאשרים כי היה רצח בדם קר של אזרחים, אך אינם יודעים לומר כמה נרצחו. הם יודעים בוודאות על אח ואחות בני 12-14 שנרצחו מול עיני ההורים שלהם ליד הכנסייה. בני מוריס לא מזכיר את האירוע הזה והוא אומר שהם עזבו את הכפר בלילה שלפני ושמי שנשאר ברח באותו זמן של המתקפה. הוא גם מוסיף שהציעו לרוב התושבים לעזוב צפונה ולמאה נוספים, שרובם נוצרים וזקנים, לעזוב לכפר השכן, אלמזרעה. חלק מאנשי הכפר, שניסו לחזור ולקחת את הדברים שלהם, נורו למוות.

הכפר היום

השלטונות הישראלים הרסו את כל בתי אלבסה מלבד מבנים ספורים שעדיין עומדים במקום במצב של הזנחה ועיזבון. המבנה המרשים ביותר הוא מבנה הכנסייה האורתודוקסית שהפך להיות אחד מסימני ההיכר של אלבסה. הכנסייה סגורה, פליטי אלבסה משתדלים לנקותה מדי פעם, אך המבנה מוזנח וקירותיו סדוקים, תושבי הכפר מנועים מלהתפלל בכנסייתם. רק בשנת 2000 קיים ואקים ואקים, בן הכפר המתגורר במעליא בגליל, קיים טקס הטבלה לבתו עַדַן, וזו הייתה הפעילות הקהילתית - דתית - פוליטית הראשונה שהתקיימה בכנסייה מאז תחילת הנכבה ב 1948. לא רחוק מהכנסייה עומד מקום קדוש מיוחס לצדיק בשם אלח׳דר, המקבילה למר אליאס ואליהו הנביא, המבנה קטן ונמוך, בנוי מאבן ועליו כיפה, המקום נחשב לקדוש גם לנוצרים וגם למוסלמים של אלבסה. מבנה שלישי באזור הוא בית למשפחת אלח׳ורי, למרות שחלקים מהבית הרוסים עדיין ניתן לראות את הקשתות המרשימות בקומה השנייה. דרומית לכנסייה האורתודוקסית עומד לו בניין בן שתי קומות, נראה כמו בית פרטי בנוי מאבן, מקום זה היה שייך למשלחת הטמפלרית שפעלה בכפר מספר שנים עד מלחמת העולם השנייה. תושבי הכפר קראו למקום בית הגברות הגרמניות והוא שימש כבית מגורים לאחיות ולנזירות, כנסייה פרוטסטנטית, מרפאה ובית ספר יסודי. מול קבר אלח׳דר, מעבר לכביש, עומד המסגד של הכפר. מבנה חדש יחסית, בנוי מאבן, צורתו כמעט מרובעת, בן קומה אחת, עבר

לאחרונה שיפוץ חלקי וניקיון על ידי עמותות פלסטיניות מישראל אחרי שנים של חילול והפיכתו לרפת בקר על ידי תושבים משלומי, אך עדיין אין לו דלתות או חלונות. הצריח שלו נהרס אחרי כיבוש הכפר ב 1948, ניתן להיכנס לחלק התחתון של הצריח ולהתרשם מצורתו העגולה בפינת המסגד הצפון מזרחית, המבנה מגודר היום בלוחות מתכת בהוראת הרשויות הישראליות וכמובן המסגד אינו בשימוש. בחלק הצפוני של הכפר, בין הריסות רבות של בתי פליטי אלבסה, ניתן לראות מהרחוב הסמוך את מבנה הכנסייה הקתולית, מצב הכנסייה מעורר חלחלה מרוב הזנחה והמבנה הרוס בחלקו, ולא ניתן להגיע אליו בקלות בגלל ההרס מסביב לבניין והקוצים הגבוהים. שני בתי הקברות הגדולים של אלבסה, הנוצרי והמוסלמי, קיימים מערבית לכפר, שניהם מחוללים, מוזנחים, קבריהם הרוסים
ומוקפים בבנייני אזור התעשייה של שלומי.
לפי המפות הבריטיות, וכן לפי עדויות זקנים מהכפר היו במרכז הכפר עוד שני בתי קברות מוסלמיים קטנים וישנים.
השלטונות הישראלים הרסו את שני בתי הקברות ובמקומם קיימת היום מכללת ארז בשלומי.
על אדמות הכפר, הקימו הישראלים בשנת 1949 את קיבוץ בצת כקילומטר אחד מערבית לאלבסה, לא רחוק ממנו את שדה התעופה הצבאי בצת, את קיבוץ ראש הנקרה צפונית לאלבסה, מושב לימן ב 1949. את עיר הפיתוח שלומי בשנת 1950, התחילו לבנות דרומית לאלבסה, אך העיר התרחבה וחלק מבנייניה הוקמו על שטח הכפר הפלסטיני, בעיקר אזור התעשייה שלה. הקיבוץ מצובה שהוקם ב 1940 ליד אלבסה, התרחב לכיוון אדמות הכפר.

المصادر – מקורות

– يوسف أيوب حداد، المجتمع والتراث في فلسطين، قرية البصة، كاليفورنيا 2002
– الموسوعة الفلسطينية، دمشق، 1984.
- (האנצקלופדיה הפלסטינית, דמשק, 1948)
– وليد الخالدي، كي لا ننسى، بيروت، 1997.
(וליד אלח׳אלדי, (ערבית) כדי שלא נשכח, בירות, 1997)
– زيارة القرية (ביקור באתר הכפר)
- Salman Abu Sitta, The Palestinian Nakba 1948, 2000
- Walid Khalidi, All that Remains, 1990
- www.wikipedia.org
- www.Zochrot.org
- www.palestineremembered.com

قبر مهدوم بالمقبرة المسيحية في البصة، تموز 2012
קבר הרוס בבית העלמין הנוצרי באלבסה, יולי 2012

شهادة

إن نسيتك يا بصة، فلتنسَ يميني

خليل فهد عاصي (75 عاماً)
تاريخ الولادة: 1937.1.2
مكان الولادة: البصة

تاريخ المقابلة: 2012.7.4
مكان المقابلة: نهريا، مكتب المحامي واكيم واكيم، من أبناء البصة.
أجرى المقابلة: عمر الغباري

برج الكنيسة الارثوذكسية في البصة بدون الجرس، تموز 2012
מגדל הכנסייה האורתודוקסית ללא הפעמון, אלבסה, יולי 2012

شو كان بالبصة قبل النكبة؟

البلد كانت كبيرة. حسب ما كان يقول أبوي، وصل العدد عام 1948 حوالي 4200 شخص، بينما بالسجلات مكتوب إنه عدد السكان كان حوالي 3000. البصة كانت شبه مدينة، فيها تطور ثقافي، كان فيها ثلاث مدارس: مدرسة حكومية للصف السابع، مدرسة خاصة هي مدرسة المطران وكان اسمها المدرسة الأسقفية – البصة وكانت مدرسة شاملة ابتدائي وثانوي، فيها من البستان حتى ثالث ثانوي، والمدرسة الثالثة كانت مدرسة الستات الألمان وهن سيدات تبشيريات ألمانيات، كانوا بالبصة عدة سنين وبناية الألمان ما زالت موجودة لليوم، بداخل البناية كانت مدرسة وكنيسة وعيادة، تابعة للإرسالية الألمانية. المدرسة كانت مفتوحة لأولاد البصة وأولاد المنطقة، وكان فيها حتى صف رابع. أما الأسقفية فكانت من البستان حتى ثالث ثانوي، وكان فيها قسم داخلي، أولاد من خارج البلد يدرسواويناموا بالمدرسة، وكانت رسوم التعليم غالية جداً، بس الناس اللي عندها مقدرة مادية كانت تبعث أولادها للبصة، لأنه كان يدفع قسط تعليم ويدفع سكن. قسم من أهل البصة كانوا يبعثوا أولادهم لهذي المدرسة الخاصة وناس تبعث أولادها للمدرسة الحكومية اللي التعليم كان فيها مجاني. المدرسة الخاصة كانت مع قسط وكان مستواها أعلى، أنا تعلمت بالمدرسة الخاصة من البستان حتى صف رابع، الاحتلال تم خلال الفصل الدراسي الثاني، وأنا بالصف الرابع. معي شهادة الفصل الأول سنة 48 صف رابع، معي الشهادة الأصلية.

وموقعها الجغرافي؟

البصة موجودة على حدود لبنان وتمتد من سفح جبل المشقح اللي يقع شمالي البلد إلى الجنوب ومن شاطيء البحر غرباً الى الشرق. سمي الجبل بالمشقح لأنه فيه وديان تبدو مثل شقوق بالجبل. أقرب قرية كانت الزيب من جهة الجنوب الغربي، أرض البصة كانت تمتد للبحر غرباً، من الجنوب تصل أراضينا حتى الكابري، من الشرق تصل لموقع مستوطنة يعره اليوم، وعرب العرامشة كانوا موجودين بنفس الموقع الموجودين فيه اليوم. وكمان قرية من الشرق ولكن أبعد شويّ كانت إقرث المهجرة. كان

قبل الـ 48 المستوطنات الإسرائيلية كانت متسوبه وحنيته.

أي علاقة كانت تربط البصة بالقرى الفلسطينية بالمنطقة؟

العلاقة مع القرى الفلسطينية كانت جيدة. أرض البصة كانت مشهورة بخصوبتها، كان فيها بساتين حمضيات وفاكهة كثيرة حواليها، وكان فيها 14 مقهى وأفران للخبز، يعني ثلاث أرباع أهل البصة كانوا يخبزوا بالفرن مش بالبيت. وكان في البصة أوتيل، بناية الأوتيل موجودة لليوم، هذا الأوتيل كان لخالي إبراهيم خياط. موقعه بأول البلد بالمدخل الرئيسي، والطابق الأول منه كان أكبر مقهى بالبصة. الساحة اللي جنب الأوتيل كانت محطة باصات وتكسيات، وكان في البصة منتزه قريب على البحر، وهو عبارة عن مقهى ومطعم، هذا المنتزه لعمي أيوب عاصي الملقب باسم رباح، كانوا يسموها قهوة رباح، كان على البحر، بمنطقة اسمها المشيرفة، منها بنشوف منطقة رأس الناقورة اللي على الحدود، بنشوف البحر على مد البصر، بنشوف شط عكا حيفا. كل الرحلات المدرسية بالمنطقة كانت تيجي للبصة. كان فيها كثير محلات تجارية ودكاكين، والبضائع كانت متوفرة. الموجود بالبصة ما كان موجود بالمنطقة أبداً. مركز القضاء كان عكا ولكن إذا ما كنت تلقى بعكا غرض كنت تلقاه بالبصة. كان بالبصة مساحات واسعة من الزيتون، الأيدي العاملة كانت من خارج البصة، سكان جنوب لبنان كانوا يقضوا شهرين ثلاثة بموسم الزيتون يشتغلوا بالبصة، ومن قرى فلسطين كمان، ولكن من جنوب لبنان أكثر. كانت الحدود قريبة للبصة، كانت الحدود معروفة ولكنها مفتوحة، كان الشخص من البصة إذا أراد يسهر في بيروت يطلع. كانت باصات توصل من البصة لعكا وحيفا ويافا والقدس، وكان ممكن تاخذ تكسي لبيروت ولكن ما كان باص منتظم لبيروت. كان بالبصة أربع خمس معاصر زيتون، ومبيّنات على الخريطة. كان فيها مسجد وثلاث كنايس، واحدة للبروتستانت وهي البعثة التبشيرية الألمانية، وواحدة للكاثوليك، وواحدة للروم الأرثوذكس. كان أكثرية الناس كاثوليك والروم أقلية والبروتستانت عدد قليل جداً. أقدم كنيسة هي كنيسة الكاثوليك، ثم الروم ثم بناية الألمان وهي عبارة عن بناية عادية حديثة تشبه البيت. أهم مصادر الرزق كانت الزراعة والوظائف الحكومية. يعني أهل القرى المجاورة كانوا مربوطين بالبصة للعمل والتجارة والتعليم والسفر وغيرها.

كيف كانت العلاقة مع المستوطنات اليهودية قبل الاحتلال؟

العلاقة بين البصة وحنيته ومتسوبه كانت علاقة طيبة حسب ما كنت أسمع، أنا بذكرش العلاقة لأني ما كنت واعي، كانت زيارات بسيطة بينهم ومعرفة بسيطة من خلال شغل.

شو بتتذكر من طفولتك في البصة؟

أنا كنت أنزل ع القهوة عند خالي، كان عنده ماكنة مشروب مثل اللي بتشوفها اليوم بالمحلات. بيتنا كان قريب منه حوالي 100 متر، بعد المدرسة وبعد الغدا كنت أنزل عنده كثير وأشرب عصير بارد. وبالصيف بذكر كنا نقضي وقت طويل عند عمي بالمشيرفة، كان هناك منطقة خمس نجوم، ناكل ونشرب وننام عند عمي. الطفولة كانت سعيدة. بالبصة ما كان ناقص شيء. بالأعياد كانت تصير بالبلد أفراح، دبكة ومشروب وفرح.

شو كانت علامات تطور أخرى بالبصة وحولها؟

قرى الزيب والكابري والسميرية وعمقا وكويكات والنهر والغابسية كلها قرى تهجرت بالنكبة، قبل النكبة كانت شوارع تربط بين هذي القرى،

الشارع الموجود اليوم وبيوصل لراس الناقورة كان موجود من قبل الـ 48، وشجر الكينا حول الشارع كان موجود من قبل، الشارع اللي بيوصل لإقرث (899) كان موجود كمان.

الميّ، قبل الـ 48 معظم القرى ما كان فيها ميّ، احنا سكنا بعد التهجير في كفر ياسيف وكنا نستعمل آبار نجمع فيها مياه الشتا ونستعملها كل السنة، بينما قبل الـ 48 كان عندنا شبكة مياه بالبصة، وتشوف الجناين والرشاشات فيها، والضيف كان يستغرب من الوضع المتطور، الميّ ما وصلت لكل بيت ولكن كانت عدة مراكز بالبلد مع حنفيات ميّ والناس تاخذ منها، واعتقد انه بعض البيوت دخلت لشبكة الميّ لأنه كان المفروض مشروع الميّ يكمل ويوصل لكل بيت لكن ما لحقوا يتمموه.

أي مستوطنات بنيت على أرض البصة بعد الاحتلال؟

بعد التهجير، بالإضافة لحنيته ومتسوبه، أقيمت مستوطنات يهودية جديدة، موشاب بيتست أقيم 1949 على أرض البلد على بعد حوالي كيلو متر واحد غربي البلد، بلدة شلومي أقيمت على البصة نفسها، شلوميت حارة جديدة من شلومي، موشاب ليمان سنة 1949، والمنطقة السياحية روش هنكراه أي راس الناقورة.

هل سكن اليهود ببيوتكم بعد تهجيركم؟

ما بعرف. ما بعرف شو عملوا بالبلد بالبداية. أنا دعست بالبصة فقط سنة 1980. من يوم التهجير، أكثر من ثلاثين سنة بعد التهجير ما دعست رجلي في البصة.

وين كنت ساكن هذي الفترة؟

في كفر ياسيف.

كم تبعد كفر ياسيف عن البصة؟

15 كيلومتر.

أكثر من ثلاثين سنة ما عرفت تقطع 15 كيلومتر؟

هذا أنا. في ناس من البلد كانت تزورها. أما أنا ما حبيت أزورها.

شو السبب؟

بديش أشوفها خربانة (دامعاً). أبوي توفي سنة 1975، راح مرة واحدة بال 48 يلقط زيتون وطردوه الجيش الإسرائيلي، ومن هذاك اليوم، من الـ 48 حتى وفاته بالـ 75 ما دعست إجره في البلد. واحد من أصدقائنا اليهود طلب مرة من أبوي يروح معاه على البصة، قال له باخذك بسيارتي ولا حدا راح يتعرض لك أو يسألك. قال له أبوي: ع البصة ما بروح. سأله طيب إذا بتصير عودة للبصة بترجع؟ بعد ما عمرت هذي الدار الكبيرة اللي ساكن فيها؟ قال له: إذا بوصلني الخبر الساعة 12 بالليل، بنام بالبصة بنفس الليلة. (دامعاً).

كيف انكسر الحاجز معك ورحت على البصة؟

أول مشوار اضطريت أروح فيه على البصة كان سنة 1980 لما أجا خالي يزورنا من لبنان وطلب نروح على البصة. حصل على تصريح وزار البلاد. كذلك بنت خالتي وبنت عمي أجو من لبنان زيارة بهذيك الفترة. لما رحت ع البلد كانت البلد أغلبها خربانة والبيوت مهدومة ما عدا بعض البيوت. ما بعرف وينتا هدموا البلد.

لو سألتك كما انسأل والدك عن العودة؟ لو تتاح العودة بترجع تسكن بالبصة؟

شو السؤال هذا؟ طبعاً.

كيف ممكن تتم العودة؟ اليوم هناك وضع جديد على أرضك، فكيف ممكن العودة تصير؟

أنا ما فكرت بالموضوع. برأيي مستحيل إنه اليهود يوافقوا من خاطرهن للعودة. مش راح يسمحوا. ما عندي أمل يوافقوا. أنا بناضل من أجل العودة حتى الرسالة تظل موجودة ولو لبعد ألفين سنة.

واكيم: العودة راح تتم ضمن حل سياسي عامّ. ما في إشي اسمه عودة أهل البصة لوحدهم. صحيح الواقع صعب وتبدو العودة مستحيلة ولكن نضالنا هو من أجل تغيير هذا الواقع. بعد استرجاع الحقوق وتحقيق العودة سيكون طرح حل واقعي يشمل عودة اللاجئين ويشمل سكن اليهود من منطلق قناعة وجيرة حسنة. هذا الطرح يختلف عن الطرح الصهيوني إما أنا وإما أنت. أهل إقرث اقترحوا حل واقعي وقالوا للدولة أخذتو من أراضينا ما أخذتو، ولكن هناك 10 آلاف دونم فارغة، أعطونا نبني عليها قريتنا. هذا حل واقعي بدون التنازل عن حق العودة. الهدم والأراضي اللي سلبت يمكن الحديث عنها بعدة طرق، يمكن إنه اللاجيء يعوّض عنها ويمكن يؤجرها ويمكن حلول أخرى. احنا بنقول بالرغم مما فعلتم فلن نطالب بطرد شعب. أريد حقي ولكني سأكون إنسانياً.

خليل عاصي: بعد ال 48 انتقلنا للمزرعة وسكنا هناك مدة سنتين. أغلب الناس سكنت بدور ناس ثانية مهجرة. احنا سكنا ببيت من غير مقابل، والجيش الإسرائيلي كان يؤمن الخبز للناس بالمزرعة. كان يوزع الخبز علينا. انتقلنا لكفر ياسيف من أجل المدرسة، وأبوي رفض يعيش بعكا لأنه ما بيقدر يعيش بمدينة وبدّه يعيش بقرية. سكنا بكفر ياسيف بالإيجار حتى اشترينا أرض من شخص وعمّرنا عليها بيتنا الحالي سنة 57 – 58.

كم بقي من أهل البصة داخل البلاد؟

من البصة بقي فقط 7–8 عائلات بالبلاد. والباقي كلهم نزحوا شمالاً إلى لبنان. من الأربع آلاف نسمة بقي هون حوالي 40 شخص. لو البصة بقيت لليوم لكانت مدينة أكبر من الناصرة. ما في إنسان عاش بالبصة إلا وأحب البصة.

كيف بتوصف يوم التهجير؟ شو متذكر؟

متذكر شوي منظر ناس طالعة بسيارات وتاركة البلد بس ما كنت مستوعب شو بصير. الناس كانت كأنها طالعة ليتجنبوا مشاكل حرب وراح يرجعوا بعد أسبوعين. أنا ما بحب أحكي عن هذاك اليوم اللي طلعنا من البصة. ولكن أريد أن تكتب عنوان المقابلة معي: إن نسيتك يا بصة، فلتنسَ يميني.

صورة بالبصة – صورت عام 1940
بالوسط خليل عاصي - ولد عام 1937، على يمين الصورة أخته مرتا - ولدت 1929 وعلى اليسار حنة - ولدت 1932
תמונה באלבסה - 1940 (בערך)
באמצע ח'ליל עאסי שנולד ב- 1937, מימין אחותו מרתא שנולדה ב 1929-, משמאל אחותו חנה שנולדה ב- 1932

עדות

אם אשכחך אלבסה, תשכח ימיני

ח׳ליל פ׳הד עאסי (75)
תאריך לידה: 2.1.1937
מקום לידה: אלבסה

תאריך ראיון: 4.7.2012
מקום הראיון: נהריה, משרדו של העו״ד וקים וקים, פליט מאלבסה, פעיל פוליטי, חבר במשך שנים בוועד להגנה על זכויות העקורים בתוך ישראל.
מראיין: עמר אלע׳בארי

خليل عاصي يشير إلى قبر منتهك ومهدوم في المقبرة المسيحية بالبصة. وضع المقبرة الإسلامية ليس أفضل حالاً. حول المقبرتين المهملتين أنشأت السلطات الإسرائيلية منطقة صناعية لبلدة شلومي.
ח׳ליל עאסי מצביע על קבר שחולל ונפרץ בבית הקברות הנוצרי של אלבסה. גם בית הקברות המוסלמי במצב קשה. סביב שני בתי הקברות הוקם אזור התעשייה של שלומי.

מה היה באלבסה לפני הנכּבה?
הכפר היה גדול. לפי מה שאבא שלי סיפר לי הגיע מספר התושבים ב 1948 לכ- 4200 בני אדם. אבל הרישום הרשמי מדבר על כ- 3000 תושבים. אלבסה היה כמו עיר קטנה. כפר מפותח מבחינה תרבותית וחינוכית, היו בו שלושה בתי ספר, אחד ממלכתי עד כיתה ז׳, בית ספר פרטי הוא בית ספר אלמטראן [הארכיבישוף] ושמו היה בית הספר הארכיבישופי - אלבסה, זה היה בית ספר קתולי מקיף, גם יסודי וגם תיכון, מגן ילדים עד ג׳ תיכון [י״ב]. בית הספר השלישי היה בית ספר ״הגברות הגרמניות״, אלה היו חלק מקבוצה מיסיונרית גרמנית [הטמפלרים], גרו באלבסה מספר שנים, בבניין שלהם היה בית ספר, כנסייה ומרפאה. זה היה בית רגיל חדש, נראה כמו בית פרטי, והבניין קיים עד היום, ריק ומוזנח. בית הספר שלהם היה פתוח לילדי אלבסה ולילדים מכפרים שכנים, ולימדו בו רק עד כיתה ד׳. בית הספר הכנסייתי היה מגן ילדים עד י״ב, והיתה בו גם פנימייה, ילדים מחוץ לכפר למדו וגרו בפנימייה. שכר הלימוד היה יקר מאוד. מי שהיה בעל יכולת כלכלית יכול היה לשלוח את הילד שלו ללמוד באלבסה. חלק מתושבי אלבסה שלחו את ילדיהם לבית הספר הפרטי וחלק לבית הספר הממשלתי, שם הלימודים היו בחינם. הכפר נכבש במהלך הסמסטר השני של שנת הלימודים בהיותי בכיתה ד׳. אני מחזיק בתעודת הסמסטר הראשון של אותה שנה.
תאר את המיקום הגיאוגרפי של אלבסה.
אלבסה קרוב לגבול עם לבנון, שטח הכפר מתחיל מהגבול, מהר אלמֶשַקח [מפולח, חתוך] מצפון, וממערב מגיע עד לים התיכון. ההר הצפוני נקרא אלמשקח כי עוברים בו נחלים ממעלה למטה שנראים כמו סדקים כאילו פילחו את ההר. הכפר הקרוב ביותר היה כפר אלזיב מכיוון דרום מערב, האדמות שלנו הגיעו דרומה עד כפר אלכאברי, איפה שהיום קיבוץ כברי. ממזרח הגיעו האדמות עד מושב יערה היום. ערַבּ אלעראמשה גרו באותו מקום שגרים בו היום. יותר מזרחה היה כפר אקרת׳, היום

כפר הרוס. לפני 48 היו לידנו שני קיבוצים יהודיים, חניתה ומצובה.

מה היה טיב היחסים בין אלבסה לכפרים הפלסטינים בסביבה?

היחסים היו טובים. אדמת אלבסה היתה אדמה מצוינת. פורייה מאוד. היו בכפר מטעי זיתים ופרות ועצי פרי הדר רבים. היו בכפר 14 בתי קפה. היו מאפיות. רוב תושבי אלבסה אפו את הלחם שלהם במאפיות ולא בבתים. היה בית מלון, המבנה של המלון קיים עד היום, זה היה מלון של דוד שלי מצד אמא, שמו אבראהים חייאט. המלון עמד בכניסה הראשית של הכפר, בקומה הראשונה שלו היה בית הקפה הגדול באלבסה. החצר שליד המלון היתה תחנת אוטובוסים ומוניות. באלבסה היה פארק ליד הים, כלל בית קפה, מסעדה וחוף. זה היה של הדוד שלי מצד אבא, שמו איוב עאסי, אבל היה ידוע בשם רבאח, כולם אמרו קפה רבאח. זה היה קרוב לים באזור שנקרא אלמשירפה [המשקיפה], משם ראינו את ראס אלנאקורה [ראש הנקרה] על הגבול עם לבנון, ראינו את הים עד האופק וראינו את חוף עכא וחיפא. כל טיולי בתי הספר באזור היו מגיעים אל אלבסה. היו בו חנויות ובתי מסחר רבים. יכולת למצוא באלבסה סחורה שלא תמצא בכפרים אחרים. אפילו יותר מעכא שהיתה עיר המחוז. היו הרבה מטעי זיתים, כל העובדים היו מחוץ לכפר, תושבי דרום לבנון היו עובדים אצלנו בעונת המסיק, חלקם היו נשארים בכפר חודשיים שלושה עד שמסיימים את העבודה, גם מכפרי פלסטין עבדו אצלנו, אבל מדרום לבנון יותר. הגבול היה קרוב לאלבסה. היה גבול ברור אבל הוא היה פתוח. אם היית רוצה לבלות איזה ערב בבירות יכולת לקחת מונית ולנסוע לבירות. האוטובוסים מהכפר נסעו לעכא, חיפא, יאפא ואלקֻדס [ירושלים]. אבל לא היה קו אוטובוס מאלבסה לבירות. היו ארבעה או חמשה בתי בד, אפשר לראות אותם על המפה של הכפר. היה מסגד ושלוש כנסיות. כנסיה פרוטסטנטית של המשלחת המיסיונרית הגרמנית, כנסיה קתולית וכנסיה אורתודוקסית. רוב התושבים היו קתולים, היה מיעוט אורתודוקסי והפרוטסטנטים ממש מעטים. הכנסייה הישנה ביותר היא הקתולית. היום היא הרוסה חלקית וקשה להגיע אליה בגלל ההריסות והקוצים סביבה. הכנסייה האורתודוקסית נבנתה ב 1898 ואילו הכנסייה הפרוטסטנטית הגרמנית נראית כמו בית פרטי חדש.

מקור הפרנסה העיקרי של התושבים היה עבודה בחקלאות ופקידות בממשלה הבריטית. תושבי הכפרים השכנים היו תלויים באלבסה בגלל עבודה, מסחר, תחבורה וחינוך.

איך היו היחסים שלכם עם המושבות היהודיות לפני הנכבה?

אני לא זוכר איך היו היחסים, כי הייתי ילד קטן, אבל ממה ששמעתי, היחסים עם חניתה ומצובה היו טובים, והיו קצת ביקורים הדדיים רשמיים ביניהם ומעט יחסי עבודה.

מה אתה זוכר מהילדות שלך באלבסה?

אני זוכר את בית הקפה של הדוד שלי ליד המלון. הלכתי לשם הרבה. היתה לו מכונה עם מיץ קר. מה שאתה רואה היום בקיוסקים היה כבר באלבסה לפני 48. הבית שלנו לא רחוק מבית הקפה, אולי מאה מטר. אחרי יום לימודים ואחרי ארוחת הצהריים בבית הייתי יורד לבית הקפה לשתות מיץ. אני זוכר גם את הפארק של הדוד שלי באלמשירפה. זה היה פארק חמשה כוכבים על הים. בחופשות הקיץ היינו מבלים שם תקופה ארוכה, אכלנו, שתינו וישנו אצל הדוד שלי. הילדות שלי היתה מאושרת. לא היה חסר כלום בכפר.

בחגים הכפר היה הופך לשמחה אחת גדולה, שירים, ריקודים, דבקה, שתייה והכל.

איזה עוד סימני התפתחות היו בכפר?

כל הכפרים היו מחוברים לכפר עם כבישים. אלזיב, אלכאברי, אלסמיריה, עמקא, כויכאת, אלנהר ואלע׳אבסיה, כולם כפרים הרוסים ועקורים היום, אבל לפני הנכבה היו מחוברים עם כבישים. הכביש הקיים היום ומגיע לראס אלנאקורה היה קיים לפני 48, עצי האקליפטוס שבצד הכביש היו קיימים גם הם לפני 48, הכביש שהגיע עד אקרת׳ [היום כביש 899 היה קיים גם קודם. המים הגיעו בצינורות לכפר. לפני 48 לא היו מים ברוב הכפרים. אפילו אחרי 48 בחלקם לא היו מים. כשגרנו בכפר יאסיף בשנת 50 אגרנו את מי הגשם בחורף בתוך בארות והשתמשנו בהם בקיץ. לעומת זאת לפני 48 היתה באלבסה מערכת מים, צינורות עוד לא הגיעו לכל בית אבל היו בכפר כמה נקודות מים עם ברזיות והתושבים מילאו שם מים. אני חושב שחלק מהבתים היו כבר מחוברים למערכת המים. כי זה פרויקט שהתחיל לפני הנכבה והיה אמור להמשיך ולחבר את כל הבתים אבל לא הספיקו. היו אפילו ממטרות שהשקו את הגינות.

איזה מושבות יהודיות נבנו על אדמת אלבסה אחרי כיבושו?

אחרי העקירה והגירוש, הוקמו יישובים יהודיים חדשים. מושב בצת הוקם ב 1949 על אדמת הכפר במרחק קילומטר אחד מערבית לכפר, העיירה שלומי הוקמה על הכפר עצמו, מושב לימן ב 1949 ושמורת הטבע ראש הנקרה.

האם גרו היהודים בבתים שלכם אחרי הכיבוש?

לא יודע. אני לא יודע מה עשו עם הכפר בהתחלה. אני דרכתי על אדמת הכפר רק בשנת 1980. יותר משלושים שנה אחרי שגורשנו לא דרכה רגלי באלבסה.

איפה גרת כל השנים האלה?

בכפר יאסיף.

כמה רחוק כפר יאסיף מאלבסה?

15 קילומטר.

איך זה ששלושים שנה לא הצלחת לעבור 15 קילומטר?

זה מה שקרה לי אישית. היו אנשים שביקרו בכפר. אני לא יכולתי.

מה הסיבה?.

לא רציתי לראות את הכפר חרב. (מתרגש ומזיל דמעה). גם אבא שלי, נפטר ב 1975, ניסה פעם אחת למסוק זיתים ב 48 והצבא לא הרשה לו, ומאז ועד יום מותו לא דרכה רגלו בכפרו. אחד החברים היהודים שלנו ביקש לקחת את אבא שלי ברכבו לאלבסה והבטיח לו שאף אחד לא יפריע לו או ישאל אותו דבר, אבל אבא שלי סירב. אז הוא שאל אותו: אם יאפשרו לך לשוב ולחיות בכפר מה תעשה אחרי שבנית את הבית הגדול הזה? ענה לו אבא שלי: אשוב מיד. אפילו אם יודיעו לי על כך בחצות, אישן באותו לילה באלבסה. (מספר ח׳ליל על אביו בהתרגשות ניכרת).

מה קרה שאתה ביקרת באלבסה? איך נשבר המחסום?

הביקור הראשון שנאלצתי לעשות היה עם אחד הדודים שלי שהגיע לביקור מלבנון, באישור מיוחד, ורצה לבקר באלבסה. אז הלכתי אתו. באותה תקופה הגיעו מלבנון גם בת דודה שלי ובת דוד שלי. היה אפשר להשיג אישורים לביקור. כשהגעתי לכפר מצאתי אותו חרב והרוס. כל הכפר הרוס חוץ מכמה מבנים. אני לא יודע מתי הרסו את הכפר.

אשאל אותך כמו ששאלו את אבא שלך, מה תעשה אם תתאפשר שיבה לאלבסה?

איזה שאלה זו? בטח אשוב.

איך תתאפשר השיבה? הרי היום יש מצב

חדש על האדמה שלך, איך אפשר לממש את השיבה?
לא חשבתי על זה כך. לדעתי, אין סיכוי שהיהודים יסכימו לשיבה שלנו מרצונם, הם לא ירשו זאת, אין סיכוי שיסכימו. אני עכשיו נאבק בשביל השיבה כדי לשמר את המסר, ולו לאחר אלפיים שנה.

ואקים: שיבה תתממש כחלק מפתרון מדיני כולל. אין דבר כזה שרק אנשי אלבסה ישובו והפליטים האחרים לא ישובו. נכון, המציאות קשה מאוד והשיבה נראית כבלתי אפשרית, אך המאבק שלנו ממשיך כדי לשנות את המציאות הזאת. אחרי הכרה בזכויות ומימוש השיבה יהיו הצעות לפתרונות ריאליים שיכללו גם את שיבת הפליטים וגם קיום יהודי מתוך קבלה ורצון בשכנות טובה. גישה זו תהיה שונה מהגישה הציונית של או אני או אתה. תושבי אקרת׳ הציעו פתרון ריאלי. הציעו שמה שהמדינה לקחה ובנתה עליו לא יהיה אפשר להחזיר, אבל יש עשרת אלפים דונם ריקים, תחזירו אותם כדי לבנות עליהם את הכפר. זה פתרון ריאלי שאינו מוותר על זכות השיבה מחד ולא מבקש לגרש יהודים מאידך. אחרי ההכרה בזכות תהיה גם התייחסות להרס ולאובדן הרכוש והאדמות, יוצעו דרכים שונות לפיצוי ולשימוש מחדש כמו פיצוי כספי, חכירת האדמות, החלפות וכו׳. אנחנו אומרים שלמרות כל מה שעשיתם אנחנו לא דורשים גירוש. אני רוצה להשיב את הזכות שלי אבל אני אהיה גם הומאני.

ח׳ליל עאסי: אחרי 48 עברנו לגור באלמזרעה, גרנו שם שנתיים. רוב האנשים גרו בבתים של פליטים. הצבא הישראלי דאג לחלק לפליטים ולתושבים באלמזרעה לחם. עברנו לכפר יאסיף בעיקר כדי שנלמד בבתי ספר, גרנו בשכירות עד שקנינו אדמה מאחד האנשים ובנינו בשנת 57-58 את הבית הנוכחי שלנו.

כמה אנשים מאלבסה נשארו בתוך הארץ?
7-8 משפחות בלבד. כל השאר עברו צפונה ללבנון. מתוך 4000 אנשים נשארו בארץ כ-40 אנשים. לו אלבסה היה נשאר במקומו היום היית רואה עיר גדולה יותר מנצרת.

איך את מתאר את יום העקירה? איזה מראות אתה זוכר מאותו יום?
אני זוכר באופן מטושטש מראה של אנשים עוזבים במכוניות. אבל אני לא הייתי מודע למה שקורה. האנשים יצאו זמנית כדי להתרחק מצרות של מלחמה ותכננו לשוב אחרי שבועיים. אני לא אוהב לדבר על היום ההוא שעזבנו בו את אלבסה. אני רוצה שתתן כותרת לתחושות שלי כך: אם אשכחך אלבסה, תשכח ימיני.

صورة بالبصة - 1937
الطفل خليل عاصي، تحمله والدته سعدة عاصي، على اليمين أخته مرتا وعلى اليسار أخته حنة
תמנה באלבסה ־ 1937
התינוק ח׳ליל עאסי (המרואיין שלנו), מוחזק בידי אמו סעדה עאסי, מימין אחותו מרתא ומשמאל אחותו חנה.

מדינת ישראל
משרד המשפטים
אגף רישום והסדר מקרקעין

לשכת רישום מקרקעין נצרת
העתק רישום מפנקס הזכויות

תאריך 06/09/2001
נסח מס. 998
דף מס. 1

גוש : 18323 חלקה : 39

מחוז	רשות מקומית	שטח החלקה במ"ר	סוג מקרקעין
הצפון	מ.מ. שלומי	1,386.00	ווקף

הערות רשם המקרקעין:
אנגלית עד 2.5.47

בעלויות

שטר	תאריך	מהות הפעולה	הבעלים	החלק בנכס
000219	01/06/1947	רישום לאחר הסדר	ממונה על הווקף בעכו	בשלמות

הערות: נרשם ב: 2.5.47

--- סוף נתונים ---

נסח זה בתוקף רק אם אושר בחותמת הלשכה וחתימת הפקיד

שולמה אגרה
בסך 54 ש"ח

חותמת הלשכה

وثيقة إسرائيلية تصدق على ملكية الوقف في عكا على أرض المقبرة الإسلامية بالبصة

אישור ישראלי מציין שבעלות בית הקברות המסלמי היא של הווקף בעכו

מדינת ישראל
משרד המשפטים
אגף רישום והסדר מקרקעין

לשכת רישום מקרקעין נצרת
העתק רישום מפנקס הזכויות

תאריך 0/08/2002
נסח מס. 3094
דף 1 שעה 0:29

גוש : 18323 חלקה : 17

מחוז	רשות מקומית	שטח החלקה במ"ר
הצפון	מ.מ. שלומי	2,113.00

בעלויות

שטר	תאריך	מהות הפעולה	הבעלים	החלק בנכס
001746 0001	04/08/1953	מכר	רשות הפתוח	בשלמות

--- סוף נתונים ---

נסח זה בתוקף רק אם אושר בחותמת הלשכה וחתימת הפקיד

שולמה אגרה
בסך 57 ש"ח

חותמת הלשכה

رغم الوثيقة البريطانية، ما زالت المقبرة المسيحية مسجلة باسم دائرة التطوير الإسرائيلية

למרות המסמך ההיסטורי, בית הקברות הנוצרי רשום בבעלות רשות הפיתוח

خريطة بريطانية من عام 1942 وعليها إضافات إسرائيلية من عام 1955

British map 1942 with Israeli updates 1955

מפה בריטית משנת 1942 עם עדכון ישראלי משנת 1955

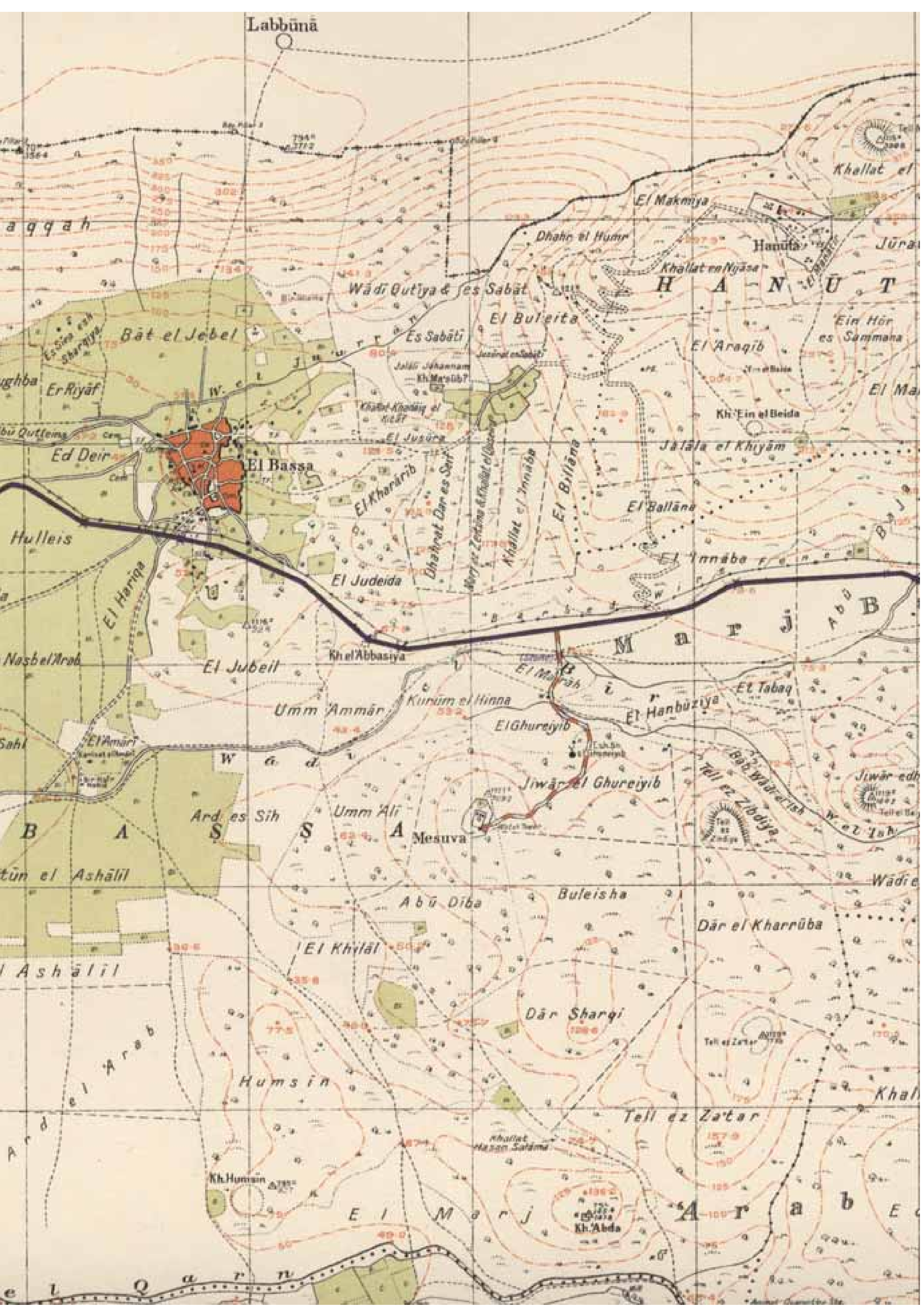

Labbūnā
Khallat el
El Makmiya
Hanūta
Jūra
Dhahr el Humr
Khallat en Nğāsa
H A N Ū T
Wādī Qutiya & es Sabāt
El Bul'eita
Bāt el Jebel
Es Sabāti
Ein Hör
es Sammana
El 'Araqib
Er Riyāf
Ed Deir
El Bassa
Kh. 'Ein el Beida
Jalāla el Khiyām
El Ballāna
El Kharārib
El Billāna
Hulleis
El 'Innāba
El Judeida
El Hariqa
M a r j
B
Kh. el 'Abbasiya
El Jubeil
El Tabaq
Umm 'Ammār
Kurūm el Hinna
El Ghureiyib
El Hanbūziya
El 'Amāri
W ā d ī
Jiwār el Ghureiyib
Tell ez Zībdiya
Jiwār edh
Ard es Sih
Umm 'Alī
B A S S A
Mesuva
tūn el Ashālīl
Abū Dība
Buleisha
Wādī e
Dār el Kharrūba
El Khilāl
l Ashālīl
Dār Sharqi
Humsīn
Tell ez Za'tar
Khal
Kh. Humsin
Kh. 'Abda
E l M a r j
'A r a b
e l Q a r n

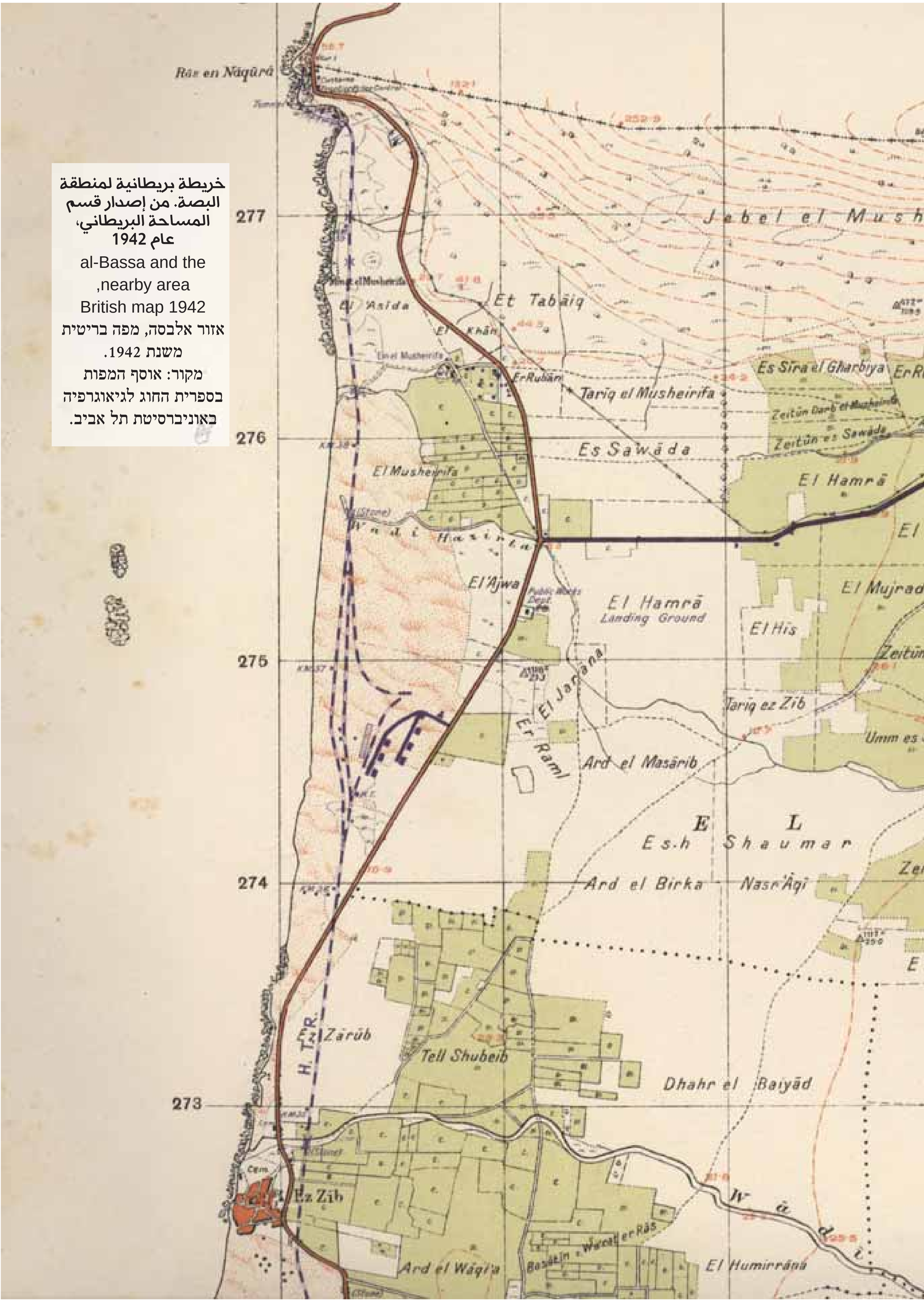

خريطة بريطانية لمنطقة البصة. من إصدار قسم المساحة البريطاني، عام 1942

al-Bassa and the nearby area, British map 1942

אזור אלבסה, מפה בריטית משנת 1942.
מקור: אוסף המפות בספרית החוג לגיאוגרפיה באוניברסיטת תל אביב.

طريق العودة - دليل المدن والقرى المهجرة، إعداد سلمان أبو ستة، لندن 2007

דרך השיבה – מדריך לערים ולכפרים הפלסטיניים הנטושים והקיימים, ערך סלמאן אבו סִתָּה, לונדון 2007

The Return Journey- A guide to the depopulated and present Palestinian towns and villages. By Salman Abu Sitta, London, 2007

شهادة

مريم فهد كريني-عاصي
مكان الولادة: البصة
تاريخ الميلاد: 7\7\1939

تاريخ المقابلة: 7\7\2012
مكان المقابلة: كفر ياسيف
أجرت المقابلة: رنين جريس

رنين: بالبداية قولي لي اسمك الكامل وأي سنة خلقت.

مريم: أنا اسمي الحالي مريم كريني، من دار العاصي من البصة. خلقت يوم 7\7\1939 بالبصة، يعني اليوم عيد ميلادي (ضاحكة). أنا طلعت من البصة سنة الـ 48. بذكر أشياء بسيطة من البصة وبعرف أشياء كان يحكيها أبوي. أبوي كان اسمه فهد خليل عاصي وأمي اسمها سعدة من بيت الخياط من البصة. عندي أختين وأخّين. طلعنا من البصة بشهر أيار بسنة 48 وسكنّا بالمزرعة لمدة سنتين. بهدول السنتين ما رحت ع المدرسة، وبعد بسنتين لما فهمنا انه ما في رجعة على البصة قررنا نيجي ونسكن بكفر ياسيف. بكفر ياسيف تعلمنا وكبرنا. أنا تزوجت لعيسى كريني، امّه من عائلة البنا من البصة، وخلفت ثلاث أولاد، صبيين وبنت. تعلّمت ممرضة واشتغلت أربعين سنة حتى تقاعدت، لما خلق عندي أول حفيد. ولليوم أنا عايشة مع أولادي وأحفادي.

البصة كان قرية سبّاقة في الجليل. البصة كان فيها مدرسة ثانوية وابتدائية خاصة تابعة للمطران، وكان في كمان مدرسة حكومية. كثير من شباب القرى بالجليل، من كفرياسيف وإقرث وبلاد ثانية كانوا يجوا يتعلموا بالمدرسة الثانوية عنّا، وينتقلوا بعد المدرسة الثانوية على القدس يدرسوا بالكليات. قسم من أولاد هذي القرى كانوا يسكنوا بالبصة بفترة الدراسة. بالمدرسة الحكومية درّس الاستاذ نمر توما وإبراهيم بولس أبوه لحبيب بولس.

بالبصة كان في مجلس محلي وكانوا يسموه البلدية. كان بالبصة تليفونات وهذا ما كان بباقي القرى، وكان في مي وكهرباء. البصة كان فيها منتزة في منطقة اسمها المشيرفة، هو تقريباً كان الوحيد في الجليل، وكان يجي عليه ناس من عكا والقدس وحيفا ومن كل أنحاء فلسطين. بفترة عيد العنصرة وبفترة الصيف. المنتزة كان قريب من البحر وكان فيه بركة وموقعه جميل. بالأعياد في البصة كانت العادة انه أيام الأحد تطلع الناس على الصلاة، البصة كان فيها روم أرثوذكس وإسلام وبروتستانت. بالبصة سكنوا عنا نساء ألمان أجوا بفترة الانتداب، وكنّا نسميهم الستات الألمان.

الكنيسة الارثوذكسية في البصة
הכנסייה האורתודוקסית, אלבסה

هدول الستات بنوا عيادة بالبلد ومدرسة للأطفال وكمان كنيسة، وبهذي المدرسة كانوا يعلموا اللغة الالمانية بالإضافة للعربية والانجليزية.
أختي درست هناك ابتدائي وكانت تعرف الماني. وقت الحرب معظم أهل البصة هجّوا وطلعوا على لبنان وقسم اليوم موجود بأوروبا وأمريكا والسعودية والكويت وفي بالأردن كمان، بس بلبنان الجزء الكبير.
أنا حسب رأيي حتى اللي تهجروا على لبنان بيحكوا اللهجة الفلسطينيّة، وحتى في لهجة خاصة للبصة، الكبار بالعمر بعدهن بيحكوها، حتى في كندا وأمريكا. أنا مرات لما بكون معصبة بقولوا لي إني بحكي باللهجة البصاوية (ضاحكة). أنا ما بنتبه ع حالي إني بحكي بهاي اللهجة، مع إني طلعت من البصة بجيل كثير صغير.
– قديش كان عمرك لما طلعت؟
– كان عمري 9 سنين.
– لما بتخطر ع بالك البصة، شو بتتذكري فيها؟
– المنتزه اللي بمنطقة المشيرفة كان لعمي، وإحنا بالفرصة وبأيام الأحد كنا نروح على هذا المنتزه ولهيك كثير بتذكره. بتذكر وأنا صغيرة كنا مرّة بالمنتزه، وكنت عم بمشّط شعري، والمشط علق بشعري، أنا كنت كثير حِركة وأنا طفلة. المهم أهلي داروا بين الناس ولاقوا حلاق وطلبوا منه يفك المشط عن شعري، هذي الحادثة مش ممكن أنساها (ضاحكة). بذكر كمان مدرسة المطران اللي درست فيها، وكنّا نروح خلال الأسبوع على الكنيسة. بذكر من الكنيسة بابها الصغير والواطي واللي كان يوصل بين المدرسة والكنسية. كنا نفوت من هذا الباب ونصلي.
ودائماً أيام الأحد كنا نطلع مع أبوي نصلي وإحنا راجعين نشتري لحمة ونروح ع البيت ونعمل كبة ونشرب عرق. هذي كانت عادة عند كل أهل البصة. كانت الناس بعد الصلاة ترقص وتدبك الدبكة البلدية، وكانت البصة من القرى القليلة اللي فيها يختلطوا الشباب مع الصبايا وقت الأعياد وبالدبكة، وهذا كان نادر بهداك الوقت.
بذكر كمان إشي بطفولتي، إنه كان عند أهلي أصحاب من إقرث، من عائلة عطاالله، وكان ابنهم يتعلم عنا بالبصة وساكن عنا بالبيت، وكنا نروح نزورهم بإقرث. بذكر إنه كان عندهم بإقرث معزة كثير كثير، وبيت المعزة كان يقولوا له السيرة، وبذكر كنا نطلع على ظهر السيرة ونلعب بالطابة. كانت السيرة كبيرة.
– شو كنتو كمان تلعبوا بالبصة وانتو صغار؟
– كنا نوخد قماش، شراطيط، ونعمل منها لعبة. كنا نلعب اكس وبيت بيوت، كنا نركض ورا بعض (ضاحكة)، الأولاد كانوا يلعبوا فوتبول وكانوا يلعبوا المنة والزقال وبنانير.
– شو كمان بتذكري من البصة؟
– بذكر كمان بيتنا، كان بأول الشارع وقبالة كانت دار الستات الالمان ساكنات، كنا نروح عندهم وكان عندهم عيادة بسيطة. البصة كانت من القرى الوحيدة تقريباً اللي كان ساكن فيها دكتور وكان اسمه الدكتور زعرب، ما كان عنده أولاد وكانت مرته من مصر وكانت تحب تربي قطط كثير. اهل البصة والقرى المجاورة كانوا يجو يتحكّموا [يتعالجوا] عنده، البصة كان فيها مطار صغير للجيش البريطاني، وحوالي البصة كان في مخيمات للجيش البريطاني. كثير من البصة ومن أهالي القرى المجاورة كانوا يجو ويشتغلوا بهاي المخيمات. هاي الناس كانت تتقن اللغة الانجليزية.
– أنت متذكرة الإنجليز؟
– لا ما بذكرهم. الانجليز ما كانوا يفوتوا كثير على البصة، بس الكامب تبعهم كان بمنطقة اسمها جبال اللوز، قريب من كيبوتس ساعَر اليوم. كنا مسمينه كامب جبال اللوز. كان الانجليز يفوتوا

على المنتزه عند عمي عشان يوكلوا ويشربوا كحول، بس ما كانوا يزعجونا.

- ومن أيام المدرسة شو متذكرة؟

- أنا لما طلعت من البصة بصف بستان، مديرة المدرسة كان اسمها ماري من لبنان، بذكرها منيح، كانت قصيرة وناصحة. كان عنا معلمه اسمها وردة، بعد الحرب تهجّرت على المزرعة وعاشت وماتت هناك. اللي كانوا معي بالمدرسة بذكر واحدة من كفرياسيف أبوها من عائلة سعيد، بس كان متزوج وعايش بالبصة، اسمها ليلى وعايشة اليوم بكندا أو أمريكا. مرّة كان عندي صورة إلي وأنا بصف بستان بس ما بعرف وينها.

بالبصة المدرسة الحكوميّة كانت مختلطة، أولاد وبنات، بس مدرسة المطران كانت مقسّمه لقسمين، مدرسة للأولاد ومدرسة للبنات. كان في نسبة منيحة من البنات يروحوا على المدرسة، لأنه بلدنا كانت مثقفة وفيها انفتاح وكان مهم البنات تتعلم. حتى لبس البنات بهديك الأيام كان مختلف، يعني البنات كانوا يلبسوا لبس أنيق وكُم قصير وبدون ما يغطوا راسهم.

لما تهجرنا من البصة، أبوي دخّلني روضة أطفال عند اليهود بنهاريا، وبشهر 9 سنة الـ 50 نقلنا على كفرياسيف وعملوا لي امتحان بالمدرسة أنا وإخوتي الصغار وفتت على صف رابع. أخوي فات على صف ثالث وأخوي اللي اكبر مني على صف خامس. بعد ما انهيت صف عاشر رحت وتعلمت ممرضة بتل أبيب وعملت تخصص لغرف العلميات. بسنة 63 لمّا خلفت أول ولد تركت المستشفى وكمّلت بعيادة بالبلد، لحد ما تقاعدت. يعني على الرغم من إنه أبوي كان فلاح بسيط بس هو اهتم إنه يعلمنا كلنا. المدارس بهداك الوقت ما كانت مجاناً، يعني أنا لما كنت أروح على البستان أبوي كان يدفع عنّي وعن أخوتي مصاري. أبوي ما راح وهو طفل على المدرسة لأنه كان عنده مرض بإيديه، كان عنده رجّة، ولما راح على المدرسة ما خلوه يكمّل عشان المرض.

- بأي سنوات بدأت تتعلمي تمريض بتل ابيب؟

- بال 56 تقريبا، بفترة الحكم العسكري، كنت بالأول أتعلم بمستشفى الصرفند، اليوم اسمه أساف هروفيه بالرملة. كنت آخذ تصريح من الحاكم العسكري كل شهر عشان أنتقل من كفر ياسيف للمستشفى. كنت أروح بالباصات، وسكنت هناك بداخلية للبنات وكنت أرجع بنهاية الأسبوع عند أهلي. كان معي كثير بنات بس كلهم يهود، ما عدا امرأه عربية من حيفا. بال 59 انتقلت واشتغلت بنهاريا وبعدين نقلت على صفد لسنة 1961 وبعدين تزوجت ونقلت اشتغل بكفر ياسيف.

- وباقي أخوتك كمّلوا تعليمهم بعد التهجير؟

- طبعاً، إحنا الخمسة تعلمنا وكنا نصرف على أهلي، لأنه أبوي من وقت ما ترك البصة ولحد ما مات، ما اشتغل أبداً. لما طلعنا من البصة أبوي كان معه 100 ليرة ذهب وكنا عايشين منها. بعدين بالخمسينات أختي صارت تشتغل موظفة شؤون بمنطقة المثلث. كانت أول موظفة شؤون بهذيك الفترة، وأختي الثانية درست تمريض، أخوي خليل تعلم بالجامعة وبعدين انتقل لقسم الهندسة وأخوي سليمان تعلم بمدرسة زراعية. بس كانت الحياة بهذيك الأيام صعبة كثير، يعني أنا بذكر بأول الخمسينات لما أجينا على كفر ياسيف، علّموني كيف أحمل الجرّة وأنزل أعبّي ميّ من العين. كنت أطلع طلعة طويلة والتنكة ع راسي، كنت كمان أحمل اللجن على راسي ونروح نخبز ونروح على السهل نجمع حشيش عشان نطعم الأرانب.

- من شو كان أهل البصة بشكل عام واهلك بشكل خاص يعتاشوا ؟

- كان في موظفين وكان في فلاحين. أراضي

البصة كانت خصبة جداً، والناس كانت تعتمد على البيارات. أبوي كان يحكي لي إنه لما توصل خضروات البصة على الحسبة بعكا كانت تكون مميزة جداً لأنه الأرض كانت خصبة وكان فيها كثير مي. أبوي كان فلاح، وكان من عادات أهل البصة مثلاً لما يزرعوا كوسا أو بامية أو أي خضروات، أول قطفة ممنوع يبيعوها، بس ثاني قطفة كانوا يبيعوها، لأنه أول قطفة كانت خير، وكانت الناس تتبارك منها وتفرقها. أبوي كان فلاح وأمي كانت ربة بيت، وقليل ما كانت تساعد أبوي بالفلاحة، لأنه كان عندها خمس أولاد. بس كان في نساء بالبصة تشتغل بالأرض. بالبصة كان في بنات متعلمات، اللي يعلموا بمدارس البصة او برّة البصة. بس بهداك الوقت كان القانون يقول انه لما تخطب البنت او تتزوج كانت لازم تترك التعليم وتقعد للبيت والأولاد.

– كنت تسمعي من الكبار بالبصة عن فترة الثورة والثوار؟

– أبوي كان يحكي لنا عن الأتراك. كان الشباب اللي يفرّوا من الخدمة العسكرية يسموهم "الفراري. الأتراك كانوا ييجوا ياخذوا الشباب على الجيش، اللي معه مصاري كان يعطي للجيش وابنه ما يروح. بهذيك الفترة سيدي توفى واللي ربّى أبوي كانت ستّي. وستّي ما كان معها مصاري عشان تعطي للأتراك حتى ما ياخذوا ابنها الوحيد. المهم، أبوي هرب مع بعض الشباب على دير اليتامى بالناصرة وتخبّوا هناك. الجيش التركي أجا وصار يدوّر على شباب من القرى وما لاقوا الشباب، وهيك نجيوا من الخدمة. أما عن الثورة والثوار فما بذكر إشي وأبوي ما حكى لنا.

– كيف كانت علاقة اهل البصة مع القرى المجاورة؟

– بسبب وجود المدارس وطبيب بالبلد والتجارة، كان أهل القرى المجاورة ييجوا على البصة. يعني كان بالبصة دكاكين كبيرة وكاننوا ييجوا عشان يشتروا منها، مثلا يشتروا قماش من البصة. عنا بالبصة الطلاب بالمدرسة كان عندهم لباس خاص. طلاب المدرسة الحكومية كانوا يلبسوا مراييل أزرق وأبيض، وبالمطران كانوا يلبسوا أزرق مع قبة بيضا. قبل ما تبدأ المدرسة كانت الأمهات تشتري القماش والخياطات بالبصة تخيّط. اللباس الموحد كان قانون.

– واليهود؟ كان في علاقات بين البصة وبين المستوطنات المجاورة؟

– نعم، كان في، بالأساس يهود حنيتا ومتسوبة، كان في زيارات بين العائلات. مثلاً كان مختار حنيتا ومتسوبة يزوروا رئيس البلدية عنا. مرات كانوا ييجوا عشان بدهن يشتروا إشي، بس هذا مش كثير لأنهم كانوا عايشين بكيبوتس وهناك كان عندهم تمويل جماعي.

– وكيف كانت الناس تتنقل بين هذي البلاد؟

– كان في شركة باصات في البصة وكان عندنا أوتيل لخالي. العمارة بعدها لليوم. عمارة زوجلوبيك لخالي، والبيت اللي قبال الاوتيل كان لخالي بشارة. كان إلي 3 أخوال، منهم خالي إبراهيم اللي كان عنده أوتيل وقهوة، وكانت الرجال بالبصة يقعدوا بالقهاوي ويلعبو شدة ويتحدثوا.

– مين كان ينزل بالأوتيل؟

– كان يجي ناس من برة البصةويناموا فيه. الطريق بين لبنان وفلسطين كانت مفتوحة والناس اللي كانت تيجي من لبنان كانت تنزل من الجبل وتيجي على البصة وتقعد بالاوتيل. كان في كثير بالبصة ناس اللي أجو من لبنان عشان يشتغلوا بالبصة، قسم ظل بالبصة مثل عائلة كنعان، وبنوا بيوت بالبصة وعملوا بيارات. هذي العائلة العربية الوحيدة اللي بقيت ساكنة بالبصة لليوم.

البصة كمان كان فيها نقطة جمرك، اللي يجي من لبنان ومعه بضاعة كان مجبور يدفع جمرك. أبو

إسكندر نعمان من كفرياسيف كان ساكن بالبصة وكان يشتغل بالجمرك.

– بدي تحكي لي عن فترة النكبة ووينتا بلشتوا تحسوا بالخطر؟

– لما بدأت الحرب، ومعارك بترشيحا والكابري بدأنا نحس بالخطر. صاروا يقولوا أجا جيش القاوقجي عشان يساعد العرب، وصارت معركة الكابري وصاروا يقولوا: انتصرت العرب. طلع هذا كله حكي فاضي. الجيش العربي انسحب واليهود احتلتنا. قسم كبير من مسيحية البصة طلعوا على لبنان والجزء الثاني تهجّر على القرى المجاورة. إحنا بيتنا، رحنا على المزرعة على قصر جنرال بريطاني اسمه الجنرال مكنيل. القصر كان جنب المزرعة واليوم يستعمل كمكان مقدّس للبهائيين. قعدنا بالقصر لحالنا لأنه الجنرال ترك البلاد بال 48، وبعد بسنتين، لما شفنا إنه مش راح نرجع على البصة وإنه صعب نعيش بالمزرعة وخصوصاً إنه ما فيها مدارس، فكرنا نروح نسكن بعكا، بس أبوي قال: أنا قروي وبدي أروح على قرية. وبهداك الوقت تعرفنا على عائلة من كفرياسيف وساعدونا نلاقي بكفرياسيف بيت للإيجار وهيك نقلنا.

– متذكرة اليوم اللي طلعتوا فيه من البصة؟ شو صار؟

– أنا مش متذكرة كثير، بس بذكر إنه جيش الانجليز أجو أخذوني أنا وأخوتي وأهلي بسيارة، السيارة كانت كبيرة مفتوحة من ورا. وأنا وإخوتي وأمي أخذنا معنا شوية أواعي من البيت وطلعنا ع السيارة. طلعنا من البصة باتجاه نهاريا ومن هناك للقصر بالمزرعة. الجنرال البريطاني قال لأبوي: ما تاخذوا معكم إشي لأنه راح ترجعوا بعد أسبوعين. أبوي سكّر باب البيت والمفتاح بعده معنا لليوم. المهم، إحنا نقلنا بشهر 5 من البصة، وبشهر 9 راح أبوي وأختي حتى يلقطوا زيتون من البصة، الجيش الاسرائيلي كان بالبصة وطرد أبوي وأختي. هاي بذكرها.

– ليش رحتو على المزرعة ومين هذا الجنرال؟

– بالـ 48 أنا وإخوتي الصغار كنا مع أبوي وأمي، وأخواتي اللي أكبر مني، كانوا يشتغلوا عند زوجة الجنرال ببيتها بالقصر لأنهم كانوا يحكوا انجليزي منيح. أبوي ما كان بدّه يطلع على لبنان بدون أخواتي. وأختي قالت للجنرال بدّي تجيب لي أبوي وأمي وأخوتي على المزرعة. الجنرال أجا على البصة وجابنا ع القصر عنده. بعد ما احنا طلعنا من البصة، الجيش الاسرائيلي هجم على البصة. لما فات الجيش كان قسم كبير من أهل البلد طالعين وبقي بالبلد الكبار بالعمر. لما فات الجيش، حمّل اللي بقوا وجابهم على المزرعة، ومنهم كان خالي بشارة. أولاد خالي كانوا بعلما الشعب بلبنان، ورجعوا على البلد تسلّل، ولما وصلوا لهون حطّوا الإسرائيلية تحت الأمر الواقع وعملوا لهم هويات. المهم، لما الجيش جاب اللاجئين على المزرعة صار يجيب لهم أكل وميّ، وبعد فترة بدأت فترة التقنين، يعني كنّا نوخد كوبونات من الإسرائيليين عشان نشتري فيها أكل وأواعي وكنادر. حسب عدد الأشخاص بالعائلة كانوا ياخذوا كوبونات. بعدين أجت الإعاشة التابعة للاونروا. صارت الاونروا تبعث مؤن للاجئين. بذكر بكفر ياسيف كانت الناس تقول إنه المؤن ورّعوها كمان لأهل البلد ومش بس للاجئين وهذا ممنوع. كانت الاونروا تعطي حليب ناشف، بيض ناشف، هيك أمور.

– في ناس انقتلت او تصاوبت من البصة بالحرب؟

– لما أجو استحلوا، إحنا بيتنا كان على طرف الشارع. طلع واحد من البصة وكان معه بارودة مصدّية وطخّ على الجيش اليهودي. لما شافوه الجيش، هرب منهم وصار يركض لحد ما مسكوه

باب بيتنا وطخّوه. اليهود فكروا إنه هذا بيته للشاب اللي طخّ، قاموا حرقوا كل البيت. بيتنا احترق أول بيت بالبصة. لما احترق إحنا كنا بالمزرعة.
كمان حادثة قتل صارت بهذيك الفترة وهي لما اليهود مسكوا بعض الشباب من البصة وحطّوهم بقلب الكنيسة وطخّوهم وقتلوهم قدام أهلهم. أم واحد من الشباب بعدها عايشة لليوم وساكنة بمعليا. ما بذكر قصص ثانية لأني كنت صغيرة وما كنا بالبصة وقت ما رحلت الناس.

– أبوك ليش ما اشتغل بعد ما تهجرتوا من البصة؟

– لأنه كان فلاح وصاحب أراضي، وكان صعب عليه يشتغل بالأجرة عند أشخاص ثانية أو عند اليهود بالكيبوتسات. إحنا لما أجينا على كفر ياسيف من المزرعة استأجرنا غرفة، وبعدين سكنا أنا وكل أخوتي وأهلي ببراكية من غرفتين. بذكر بالشتا لما كنا ندرس كانت الدنيا تشتي على الزينكو ويطلع صوت قوي، ط ط ط ط، ويصير سليمان أخوي يقرأ بصوت عالي. كان أبوي يفيّقنا الساعة خمسة الصبح عشان ندرس لأنه بساعات الصبح حسب رأيه بيكون راسنا فاضي وأسهل نعبيه بالمعلومات. بالبراكية قعدنا عشر سنين، يعني لسنة 58، بعدين أختي مرتا صارت تحاول تقنع أبوي انه نشتري أرض ونعمّر بيت، بس أبوي كان رافض، وكان يقول لها: ولا ممكن أسكن ببلد مش إلي، أنا بظلّ بالبراكية لحد ما أرجع على البصة ونعمّر دارنا كمان مرّة هناك. المهم بالـ 58 اشترينا أرض وأختي قالت لأبوي: خلينا نعمّر وبس نرجع على البصة بنعطي هاي الدار لأبو إلياس دلة، لأنه مرته من البصة وكان إلها أرض هناك جنب المطار، وإحنا بناخذ أرضهم اللي بالبصة. ساعتها أبوي وافق وعمّرنا وسكنا ببيت أخيراً.

– وينتا أول مرّة دخلت البصة من بعد ما طلعتوا منها؟

– مش ذاكرة، بس كان بعد سنين، يمكن لما أجت بنت خالتي من لبنان تزور البصة. أما أختي فكانت تروح لهناك وقت الحرب. بس أنا كثير رحت على البصة ودائما بحكي لأحفادي وأولادي عنها وكنت آخذهم عليها عشان يشوفوا وين بيت دار خالي. بالبصة في بيت مع برندة مدوّرة، هذا بيت ابن خالتة لعيسى زوجي، اسمه إلياس ينّي. بنى البيت ولما قرر ينقل صارت النكبة وما سكن فيه. اليهود استعملوه بعدين مبنى للمجلس الإقليمي. دار الستات بعدها لليوم. مرّة أخوي خليل كان يجمع صبر من البصة، شافه واحد يهودي وقال له: شو بتعمل هون؟، قال له أخوي: انت اللي شو بتعمل هون، هاي بلدي، أنا خلقت هون.

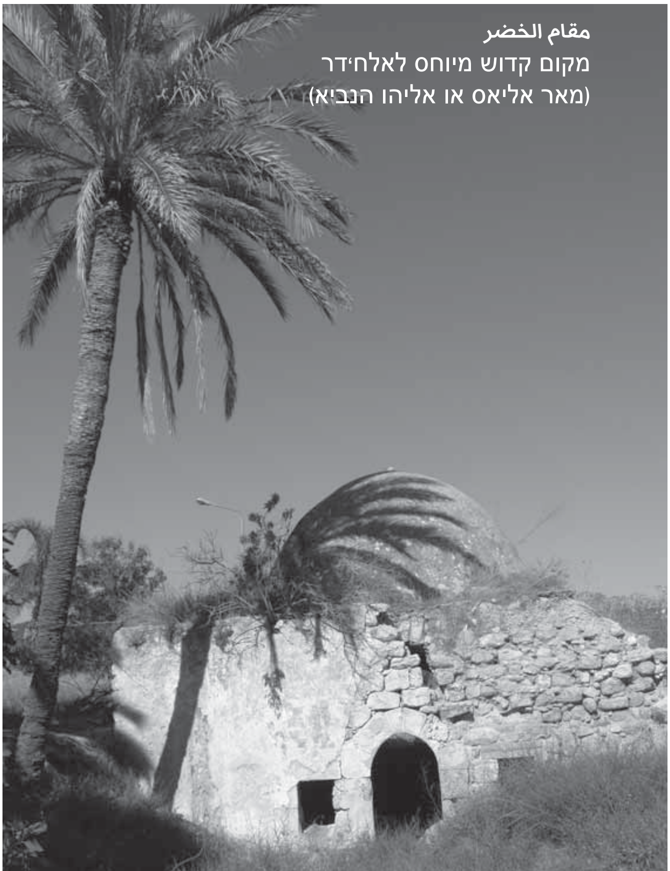
مقام الخضر
מקום קדוש מיוחס לאלח׳דר
(מאר אליאס או אליהו הנביא)

עדות

מרים פהד כְּרֵינִי - עאסי
מקום לידה: אלבסה
תאריך לידה: 7.7.1939

תאריך ראיון: 7.7.2012
מקום ראיון: ביתה הנוכחי בכפר יאסיף בגליל
ראיינה: רנין גִ׳רְיִס

רנין: ספרי לי על עצמך, ובהתחלה תאמרי בבקשה את שמך המלא ומתי נולדת.

מרים: שם משפחתי עכשיו הוא כְּרֵינִי, אבל אני ממשפחת עאסי מאלבַּסה, נולדתי ב 7.7.1939, היום (צוחקת) יומולדת שלי. אני זוכרת מעט דברים מהחיים באלבסה אבל אני יודעת דברים שאבא שלי סיפר. השם של אבא שלי הוא פהד ח׳ליל עאסי, והשם של אמא שלי הוא סעדה ממשפחת אלח׳ייאט, גם הם מאלבסה. יש לי שתי אחיות ושני אחים. יצאנו מאבסה בחודש מאי 48. גרנו בכפר אלמזרעה שנתיים. בשנתיים הללו לא הלכתי לבית ספר.

אחרי שנתיים בערך, כשהבנו שאין חזרה לאלבסה החלטנו לעבור לגור כאן בכפר יאסיף. כאן למדנו וגדלנו. התחתנתי עם עיסא כְּרייני, חמתי ממשפחת אלבנא מאלבסה. יש לי שלושה ילדים, שני בנים ובת. למדתי סיעוד ועבדתי כאחות 40 שנה עד שיצאתי לפנסיה. באותה שנה נולד הנכד הראשון שלי. כיום אני גרה עם הילדים והנכדים שלי.

אלבסה היה כפר מוביל בגליל. היה בו בית ספר מקיף פרטי, שייך לארכיבישוף. היה גם בית ספר ממשלתי. הרבה צעירים מהכפרים בגליל, כמו כפר יאסיף ואקרת׳, היו לומדים בבית הספר התיכון אצלנו, ואחר כך היו ממשיכים ללמוד במכללות בירושלים.

חלק מתלמידי הכפרים היו גרים באלבסה בתקופת הלימודים. אני זוכרת שבבית הספר הממלכתי לימדו נמר תומא ואבראהים בולֻס אבא של חביב בולֻס.

היה באלבסה מועצה מקומית, היינו אומרים עירייה. היו טלפונים, דבר שלא היה בכפרים אחרים. היה מים וחשמל. היה פארק ומסעדה באזור שנקרא אלמשירפה, זה היה הפארק היחיד אולי בגליל, הגיעו אליו אנשים מעכא, אלקֻדס [י-ם], חיפא ומכל רחבי פלסטין. בעיקר בתקופת חג אלענסרה [חג השבועות הנוצרי] ובתקופת הקיץ. הפארק היה קרוב לים, הייתה בו גם בריכה והמיקום שלו יפה. בחגים, היה נהוג באלבסה שבימי ראשון האנשים היו הולכים לתפילה. באלבסה היו נוצרים אורתודוקסים,

מוסלמים ופרוטסטנטים. הייתה גם קבוצת נשים גרמניות שגרו באלבסה, הם הגיעו בתקופת המנדט, קראנו להן אלסִתָּאת אלאָלְמאן [הגברות הגרמניות]. הן בנו בכפר מרפאה, בית ספר יסודי וכנסייה. בבית הספר שלהם הם לימדו שפה גרמנית בנוסף לאנגלית וערבית. אחותי למדה שם ביסודי וידעה גרמנית.

בתקופת המלחמה [1948], רוב תושבי אלבסה עזבו ללבנון. כיום חלק מהם חיים באירופה, ארה״ב, כווית וירדן.

לדעתי כולם עדיין מדברים בלהג הפלסטיני, גם לאנשי אלבסה היה מבטא מיוחד להם. המבוגרים עדיין מדברים את המבטא הזה, גם אלה שבקנדה ואמריקה. אני, כשאני עצבנית, יוצא לי מבטא של אלבסה, אני לא שמה לב אבל אנשים שומעים ואומרים לי (צוחקת). למרות שהייתי ילדה קטנה כשעזבנו אל אלבסה.

- בת כמה היית?

- 9 שנים.

- מה עולה לך בראש כשאת נזכרת באלבסה?

- הפארק באלמשירפה היה לדוד שלי. בחופשות ובימי ראשון היינו הולכים לבלות שם. לכן אני לא שוכחת אותו. אני זוכרת פעם הייתי שם, סירקתי את השיער והמסרק נתקע בשיער שלי, הייתי ילדה פרועה, ההורים שלי ביקשו עזרה מהאנשים בפארק ומצאו ספר ששחרר את המסרק. לא אשכח את הסיפור הזה. (צוחקת). אני זוכרת גם את בית ספר אלמטראן [בית הספר הפרטי] שבו למדתי, במהלך השבוע היינו נכנסים לכנסייה. אני זוכרת שהיינו נכנסים לכנסייה כדי להתפלל דרך דלת קטנה ונמוכה שהייתה מעבר בין בית הספר לכנסייה.

בימי ראשון, היינו הולכים עם אבא שלי לתפילה, ובדרך חזרה היינו קונים בשר, ובבית היינו מכינים קובה ושותים ערק. זה היה מנהג אצל כל אנשי אלבסה. אחרי התפילה האנשים היו רוקדים ועושים דבּקה בּלַדית. אלבסה היה אחד הכפרים המעטים שהיה מותר לגברים ונשים לחגוג ביחד בחגים ולרקוד יחד דבּקה. זה היה נדיר בימים ההם.

אני זוכרת עוד משהו. היו לנו, למשפחה שלי, חברים מאקרת׳, ממשפחת עטאללה, הבן שלהם למד אצלנו באלבסה וגר אצלנו בבית. היינו מבקרים אצלם באקרת׳. אני זוכרת שהיה להם באקרת׳ הרבה עזים. הרפת של העזים היה גדול ושם שיחקנו גם כדורגל.

אני זוכרת את הבית שלנו באלבסה. היה בתחילת הרחוב, מכיוון הכניסה, מול בית הגברות הגרמניות. בבית הגרמניות הייתה מרפאה קטנה. היה באלבסה עוד רופא, דוקטור זֻעְרֻבּ. לא היו לו ילדים, אשתו ממצרים ואהבה לגדל הרבה חתולים.

אנשי אלבסה ואנשים מהכפרים השכנים היו באים אליו לטיפול. לבריטים היו ליד אלבסה שדה תעופה ומחנה צבאי. הרבה גברים מאלבסה ומהאזור עבדו במחנות של הבריטים, בעיקר אלה שידעו לדבר אנגלית.

- האם את זוכרת את הבריטים?

לא, לא זוכרת אותם. הם לא נכנסו הרבה לתוך אלבסה. המחנה שלהם היה באזור ג׳באל אללוז [הרי השקדים], ליד קיבוץ סער היום. קראנו לו קמפ ג׳באל אללוז. האנגלים היו מגיעים לפארק של הדוד שלי כדי לאכול ולשתות אלכוהול, אבל לא היו מציקים לנו.

- מה את זוכרת מימי בית הספר?

- כשיצאנו מאלבסה הייתי בגן. מנהלת בית הספר קראו לה מארי, היא מלבנון, אני זוכרת אותה טוב, הייתה נמוכה ושמנה. הייתה עוד מורה בשם ורדה Wardeh, אחרי המלחמה נעקרה לאלמזרעה, גרה שם עד שנפטרה.

אני זוכרת ילדים שהיו אתי בבית הספר, ילדה מכפר יאסיף ממשפחת סעיד, המשפחה שלה עברה לגור באלבסה, שמה לילא והיום היא גרה באמריקה או בקנדה. יש לי תמונה מהגן, אבל אני לא יודעת איפה היא עכשיו.
בית הספר הממשלתי של אלבסה היה מעורב, בנים ובנות. אבל בית הספר של הארכיבישוף היה מחולק לשני חלקים נפרדים, בית ספר לבנים ובית ספר לבנות. היה אחוז גדול של בנות שהלכו ללמוד בבתי ספר. הכפר שלנו היה כפר משכיל, יש בו פתיחות, היה חשוב שבנות ילמדו. אפילו הלבוש של הבנות של הכפר בימים ההם היה שונה, הבנות לבשו בגדים אלגנטיים, עם שרוול קצר וללא כיסוי ראש.
אחרי שנעקרנו מאלבסה, אבא שלי רשם אותי בגן ילדים יהודי בנהריה. בחודש ספטמבר 1950 עברנו לכפר יאסיף. בבית הספר כאן עשו לי מבחן, גם לאחים והאחיות שלי, נכנסתי לכיתה ד׳. אח שלי נכנס לכיתה ג׳ ואחי הגדול לכיתה ה׳. אחרי שסיימתי כיתה י׳ עברתי ללמוד סיעוד בתל אביב והתמחיתי בחדרי ניתוח. בשנת 1963 ילדתי את בני הראשון, עזבתי את בית החולים והתחלתי לעבוד במרפאה בכפר עד שיצאתי לפנסיה.
למרות שאבא שלי היה פלאח פשוט הוא דאג ללמד את כולנו, ולמרות שבתי הספר אז לא היו בחינם.

- מתי למדת סיעוד?

- בשנת 56 בערך. בתקופת הממשל הצבאי. בהתחלה למדתי בבית חולים אלסרפנד ליד רמלה. היום שמו אסף הרופא. הייתי מקבלת אישור חודשי מהמושל הצבאי כדי לנסוע מכפר יאסיף לבית החולים. נסעתי בתחבורה ציבורית, אוטובוסים, גרתי בפנימייה לבנות, ובסופי שבוע נסעתי חזרה לבית. למדו אתי הרבה בנות, כולן היו יהודיות חוץ מאישה ערביה אחת מחיפה. בשנת 59 עברתי לנהריה והתחלתי לעבוד שם, ב 1961 עברתי לצפת. אחר כך התחתנתי ועברתי לכפר יאסיף.

- האם גם שאר אחייך והאחיות שלך השלימו את הלימודים אחרי שנעקרתם?

- בוודאי. כולנו, החמשה, גם למדנו וגם עזרנו כלכלית להורים. כי אבא שלי לא עבד בכלל מאז שנעקר מאלבסה עד שנפטר.
היו לו 100 לירות זהב מהן הוא פרנס את המשפחה. בשנות החמישים התחילה אחותי לעבוד כפקידת סעד באזור המשולש, אחותי השנייה למדה סיעוד, אחי ח׳ליל למד הנדסה ואחי סלימאן למד בבית ספר חקלאי. החיים היו קשים באותה תקופה. בשנות החמישים כשהגענו לכפר יאסיף, לימדו אותי לשאת את הכד על הראש ולהביא מים מהמעין. הייתי הולכת ברגל בעלייה ארוכה כשהפח על הראש שלי. וגם הייתי נושאת על הראש את קערת הבצק והולכת לאפות בטבון, וליקטנו עשבים מהשדה כדי להאכיל את הארנבות.

- ממה התפרנסה המשפחה שלך ואנשי אלבסה בכלל?

באלבסה היו איכרים והיו פקידים. אדמות אלבסה היו מאוד פוריות. התושבים הסתמכו על הפרדסים. אבא שלי סיפר לי שהירקות של אלבסה היו מאוד מיוחדים, בשוק הירקות בעכו חיכו להם. אבל תושבי אלבסה נהגו לא למכור את הקטיף הראשון של העונה, למשל אם היו מגדלים קישואים או במיה או ירק אחר, הם לא מכרו את הביכורים, כי יבול ראשון היה בשבילם ברכה ובשורה טובה, הם חילקו לשכנים ולקחו לעצמם. הקטיף השני הם כבר מכרו בשוק. אבא שלי היה איכר, אמא שלי עקרת בית, היא לא עזרה הרבה בפלחה, היו לה חמשה ילדים. אבל היו נשים בכפר שכן עבדו באדמה. היו גם מורות מאלבסה, חלקן לימדו בבתי ספר בכפר וחלקן מחוץ לכפר.

אבל באותם ימים היה חוק בכפר, אם הנערה הייתה מתארסת או מתחתנת הייתה חייבת לעזוב את ההוראה ולהתפנות לבית ולילדים.

- האם שמעת מהמבוגרים על תקופת המרד ועל המורדים?

- אבא שלי סיפר לנו על הטורקים. הצעירים היו משתמטים מגיוס לצבא. הטורקים היו מגיעים לכפר כדי לקחת את הצעירים לצבא, אבל מי שהיה לו כסף היה משלם לצבא והבן שלו לא היה מתגייס. באותה תקופה סבא שלי נפטר, וסבתא היא שגידלה את אבא שלי, ולא היה לה כסף לשלם לטורקים כדי שלא ייקחו את בנה היחיד. העיקר, אבא שלי ברח עם עוד כמה צעירים והסתתרו בבית היתומים בנצרת. הצבא הטורקי הגיע לחפש צעירים של הכפר ולא מצא אותם. כך הם נצלו מהגיוס. אבל אני לא יודעת משהו על המרד או על המורדים נגד הבריטים.

- איך היו היחסים בין אנשי אלבסה לבין הכפרים השכנים?

- אנשים מהכפרים השכנים הגיעו לאלבסה בזכות בתי הספר, הרופא והמסחר. היו הרבה חנויות ואנשים מבחוץ באו לכפר כדי לקנות אצלנו דברים, כמו בד. תלמידי בתי הספר לבשו לבוש אחיד. בבית הספר הממשלתי לבשו שמלות בצבע כחול ולבן. בבית ספר אלמטראן לבשו בגדים כחולים עם צווארון לבן. כל שנה, לפני שבית הספר נפתח, האמהות היו קונות בד ונותנות לחייטות לתפור. הלבוש האחיד היה חוק.

איך היו היחסים בין אלבסה לבין המושבות היהודיות השכנות?

היו יחסים, בעיקר עם אנשי חניתה ומצובה, היו אף ביקורים, למשל, מח׳יתאר חניתה ומצובה היו מבקרים אצל ראש המועצה שלנו. לפעמים היו באים כדי לקנות משהו אבל זה היה מעט, כי הם חיו בקיבוץ והיה להם מימון שיתופי.

איך עברו האנשים מכפר לכפר?

הייתה חברת אוטובוסים באלבסה, והיה בית מלון של הדוד שלי מצד אמא. הבניין קיים עד היום. גם בניין זוגלוביק, של היום, היה של הדוד שלי. הבית ממול למלון היה של דודי בשארה, שם הייתה מסעדה שלו [היום הבית הרוס ובמקומו נבנה בית כנסת]. היו לי שלושה דודים מצד אמא, לאבראהים היו בית מלון ובית קפה. הגברים היו יושבים בבתי הקפה, משחקים קלפים ומשוחחים.

מי היה מתארח במלון?

אנשים מחוץ לאלבסה. הדרך בין לבנון ופלסטין הייתה פתוחה. אנשים באו מלבנון, רק ירדו מההר והגיעו אל אלבסה, וישנו במלון. הרבה אנשים הגיעו מלבנון ועבדו באלבסה. חלקם נשארו לגור בכפר, כמו משפחת כנעאן, הם בנו בתים וגידלו פרדסים. זאת המשפחה הערביה היחידה שנשארה לגור באלבסה עד היום. באלבסה הייתה נקודת מכס, מי שהיה מגיע מלבנון עם סחורה היה חייב לשלם מכס. אבו אסכנדר נעמאן מכפר יאסיף עבד במכס וגר באלבסה.

- ספרי לי על תחילת הנכבה ומתי התחלתם להרגיש בסכנה?

כאשר התחילה המלחמה, והיו קרבות בתרשיחא ואלכאברי התחלנו להרגיש סכנה. היו אומרים הגיע צבא אלקאווקג׳י כדי לעזור לערבים. היה קרב אלכאברי ואמרו שהערבים ניצחו. כל זה היה סתם דיבורים. הצבא הערבי נסוג והיהודים כבשו אותנו. חלק גדול מהנוצרים של אלבסה עברו ללבנון, חלק עבר לכפרים השכנים כאן.

המשפחה שלנו, עברה לאלמזרעה, לארמונו של גנרל בריטי שמו גנרל מקניל. הארמון היה ליד אלמזרעה והיום הוא משמש כמקום קדוש לבהאים. [אולי הכוונה לארמון סעיד

פשה]. גרנו בארמון לבדנו כי הגנרל עזב את הארץ ב 48. כשנתיים אחר כך, כשראינו שאין חזרה לאלבסה, והיה קשה להמשיך לגור באלמזרעה בעיקר בגלל שאין בו בתי ספר, חשבנו לעבור לגור בעכו, אבל אבא שלי אמר: אני בן כפר ורוצה לגור בכפר. עברנו לכפר יאסיף. באותם ימים הכרנו משפחה מכפר יאסיף שעזרה לנו למצוא בית שם בשכירות.

- האם את זוכרת את היום בו עזבתם את אלבסה?

לא ממש. אבל זוכרת שאנשי צבא בריטים לקחו אותי ואת המשפחה שלי ברכב. הרכב היה גדול ופתוח מאחורה, אני, האחים ואמא שלנו, לקחנו קצת בגדים. נסענו לכיוון נהריה ומשם לארמון באלמזרעה. הגנרל הבריטי אמר לאבא שלי, לא לקחת אתך דברים מהבית כי עוד שבועיים תחזרו. אבא שלי נעל את הדלת ולקח את המפתח. המפתח נמצא אצלנו עד היום. יצאנו בחודש מאי. בחודש ספטמבר הלך אבא שלי ואחותי כדי למסוק זיתים מאלבסה, הצבא הישראלי היה שם וגירש את אבא ואת אחותי מאלבסה. את זה אני זוכרת.

- למה עברתם אל אלמזרעה ומי זה הגנרל הזה?

ב- 1948 עבדו האחיות הגדולות שלי אצל אשת הגנרל בארמון. היא הייתה אישה נכה, האחיות שלי ידעו אנגלית טוב. אבא שלי לא רצה לעבור מאלבסה ללבנון ללא האחיות והאחים שלי. גם אחותי אמרה לגנרל שהיא רוצה שיביא את אבא ואמא והמשפחה לאלמזרעה. לכן בא הגנרל לאלבסה והסיע אותנו לארמון. אחרי שיצאנו את אלבסה, תקף הצבא הישראלי את הכפר. הצבא הישראלי נכנס לתוך אלבסה כשחלק גדול מהתושבים היו כבר מחוץ לכפר, נשארו המבוגרים, הצבא אסף את מי שנשאר בכפר והעביר אותם ברכבים לאלמזרעה. הדוד שלי בשארה היה אחד מהם. הילדים שלו היו בעלמא אלשעב בלבנון, הם חזרו "מסתננים" לארץ, כשהגיעו הם הציבו עובדה בפני הישראלים וקיבלו תעודת זהות.

בשלב ראשון, הצבא הישראלי נתן אוכל ומים לאנשים באלמזרעה, אחר כך התחילה תקופת הקיצוב. יעני קיבלנו קופונים מהישראלים כדי לקנות אוכל, בגדים ונעליים. קיבלנו קופונים לפי מספר הנפשות במשפחה. אחר כך הגיעה התמיכה של אונר"א. הם התחילו לשלוח אוכל לפליטים.

אני זוכרת בכפר יאסיף אנשים היו אומרים שהמזון חולק גם לתושבי כפר יאסיף ולא רק לפליטים, וזה אסור שיהיה. האונר"א נתן אבקת חלב, אבקת ביצים, דברים כאלה.

- האם נהרגו או נפצעו אנשים מאלבסה?

כאשר כבשו את הכפר, הבית שלנו היה על קצה הרחוב, מישהו מאלבסה ירה לכיוון שלהם, היה לו רובה חלוד וירה ממנו על הצבא היהודי. ראו אותו, ברח, רדפו אחריו, תפסו אותו ליד הבית שלנו, ירו בו והרגו אותו. היהודים חשבו שזה הבית של היורה אז שרפו את הבית. הבית שלנו היה הבית הראשון ששרפו באלבסה. באותו יום אנחנו היינו כבר באלמזרעה. מקרה נוסף היה ביום הכיבוש, היהודים תפסו צעירים מהכפר, הכניסו אותם לכנסייה והרגו אותם מול העיניים של המשפחות שלהם. אמא של אחד הצעירים שנהרגו חיה עד היום במעליא.

- למה אבא שלך לא עבד אחרי שנעקרתם מאלבסה?

הוא היה איכר בעל אדמות. היה לו קשה לעבוד בשכירות אצל אנשים אחרים או אצל היהודים בקיבוצים. כאשר עברנו לכפר יאסיף שכרנו חדר, אחר כך בנינו צריף בן שני חדרים מפח. אני זוכרת בחורף את הרעש שעשה הגשם על הפח, טטטטטטטט, אז

סלימאן אחי היה מתחיל לקרוא בקול רם כדי שישמע את עצמו. אבא שלי היה מעיר אותנו בשעה חמש בבוקר כדי ללמוד, כי לדעתו בבוקר הראש עדיין ריק ויותר קל למלא אותו במידע. גרנו בצריף הזה עד 1958. אחותי מרתא ניסתה כל הזמן לשכנע את אבא שלי לקנות אדמה ולבנות בית. אבל הוא תמיד סירב. היה אומר אני לעולם לא אגור בכפר לא שלי, אני אשאר בצריף עד שאחזור לאלבסה ואבנה מחדש את הבית שלי שם. אחותי בסוף שכנעה אותו לבנות בית בכפר יאסיף וכשנחזור אל אלבסה ניתן את הבית הזה לאבו אליאס, שהוא מכפר יאסיף, וניקח במקומו את האדמה שיש לו באלבסה, כי אשתו של אבו אליאס היא מאלבסה והייתה לה אדמה ליד שדה התעופה שם. רק אז הוא הסכים, קנינו חלקת אדמה בשנת 58 וסוף סוף בנינו לנו בית.

- מתי ביקרת באלבסה בפעם ראשונה אחרי שנעקרתם?

- לא זוכרת. אבל זה היה אחרי שנים. אולי כאשר הגיעה בת הדודה שלי מלבנון לבקר אותנו ואת אלבסה. מאז הלכתי לשם הרבה פעמים. אני מספרת לילדים ולנכדים שלי על הכפר, לקחתי אותם לשם שיראו את הבית של הדוד שלי. יש בכפר בית עם מרפסת עגולה, זהו הבית של אליאס יני, בן דודה של בעלי עיסא, הוא בנה אותו ולא הספיק לגור בו, כשהתכוון לעבור אליו קרתה הנכבה. היהודים לקחו את הבית ועשו אותו בית המועצה המקומית של שלומי. בית הגרמניות עדיין קיים. פעם אחי ח׳ליל הלך לאלבסה לקטוף סברס, ראה אותו יהודי משלומי ושאל: מה אתה עושה פה?, ענה לו ח׳ליל: מה אתה עושה פה? זה הכפר שלי. כאן נולדתי.

في الصورة أدناه:
عائلة عاصي.كفر ياسيف، 1982. كل من في الصروة ولدوا في البصة وعاشوا فيها حتى عام النكبة، سوى ضيفة العائلة أوتيليا من ألمانيا، التي عاشت حتى بداية سنوات الأربعين في البصة في بيت «الستات الألمان» قرب منزل عائلة عاصي وجاءت للاطمئنان على العائلة عام 1982 في كفر ياسيف.
من اليسار إلى اليمين: خليل، مرتا، حنة، الوالدة سعدة وخلفها اوتيليا، الوالد فهد عاصي ثم الأخ سليمان. الأخت الثالثة مريم غير موجودة في الصورة، وهي التي تتحدث في هذه المقابلة.

בתמונה מטה:
משפחת עאסי. כל האנשים שבתמונה נולדו באלבסה וחיו בו עד עקירתם ב 1948, מלבד האורחת הגרמנייה אוטיליה, שהייתה חלק ממסדר טמפלרים פרוטסטנטים אשר פעל באלבסה עד תחילת שנות הארבעים, אוטיליה הייתה שכנה של משפחת עאסי באלבסה באותה תקופה, ובשנת 1982 באה לבקר אותם בביתם שבכפר יאסיף.
משמאל לימין: ח׳ליל, אחותו הגדולה מרתא, אחותו השנייה חנה, האם סעדה ומאחוריה אוטיליה, האב פהד עאסי והאח הקטן סלימאן. האחות השלישית שאינה בתמונה, היא מרים המרואיינת כאן.

ملف القرى- ملف مخابراتي لمنظمة الهجناه عن القرى والمدن في فلسطين في سنوات الأربعين. هذا تقرير عن وضع قرية البصة عام 1942

מתוך תיקי הכפרים // דוח מודיעיני של ההגנה על אלבסה ב 1942

הארכיון הציוני המרכזי
CENTRAL ZIONIST ARCHIVES
JERUSALEM 91920
PHONE 526155
FAX. 527029
ירושלים 91920
טלפון 526155
פקס 527029

22.12.42

ב צ ה

(נפת ומשטרת עכו)

אומרים שנוסד לפני מאתים שנה. כן אומרים שכפר אל-בצה היה על חוף הים. והוכחות לכך: בסלעים מודבקים צדפים משפת הים. היום הכפר רחוק כשני קיימ מהים.

מים: מעין מים מדרום לכפר. המים מתרבים בחורף ומתיבשים בימי אוקטובר נובמבר. את המים דולים בדלי. - מעין מים שני במערב הכפר במקום אל-מושירפה מים רבים. התושבים משקים ממנו כשלוש מאות דונם - את המים מעלים עיי בתמות. בור רחוק מהכפר קיימ אחד הנקרא באר כפר נביד. בדרום ישנם כ-180 בורות. רובם חדשים לפי גשמים, אולם אינם מספקים. את המים מביאים ממרחק שני קיימ ממעין אל-מושירפה או אחר. את הבהמות משקים ממעין אל-מושירפה או כפר נביד, או מביאים אותן לואדי אל-קרן.

הדרכים: הפנימיות מרוצפות עיי המועצה המקומית ומצבן טוב. למזרח יש כביש לאקרט ועד גבול איי. ממערב כביש המוליך עד כביש חיפה בירות. מדרום דרך עד אל-כברי. מצפון הר אל מושקה, גבול הלבנון. - אמצעי התחבורה: אוטובוס אחד - 4 מכוניות קטנות - שתי מכוניות משא. כולם שייכים לתושבי הכפר.

הבנינים: רוב הבנינים אבן וטיט; האבן עתיקה, מן המערות העתיקות שבסביבה. רוב הגגות טיט ועץ; החדשים - ביטון. הגדרות - תיל ברזל וקוצים ומעט צבר.

הואדיות: מן הצפון ואדי אל-געראן ; מדרום ואדי אל-בירן; ואדי אל-קרן מבדיל בין אדמות תרשיחה - לאל-בצה.

חרבות: מהצפון חורבת דיר שמש; מהמזרח חורבת מעצוב, בדרום-מזרח חורבת האללה עתיקות, עד היום יש בהן בניינים עזובים.

בעלי חיים: 300 בקר; 1000 עז; 2000 עוף; 150 כבש.

הקרקעות: 24 אלף דונם, ההרית ומישור כולה מחולקת, חוץ מהר אל-מושקה. העפר אדום צהוב ולבן.

מטעים: זיתים, טרדסים, עצי פרי. הגידולים העקריים: זיתים, אפרדסים, פלחה.

אפנדים בעלי קרקע: ליורסי עבד אל פתאח אל סעדי יש זיתים ופלחה. לרמול - אל חואם זיתים ופלחה. לעבד אל מפוח - זיתים. משפחות אלו גרות בעכו ומחכירות את אדמתן לתושבי הכפר. - יש אדמות יער כתשעת אלפים דונם. שאר הקרקעות מחולקות בין 500 משפחות בכפר. - ישנן משפחות בלי קרקע. הן עובדות אצל אחרות או במסחר. - לא פיתחו קרקע חדשה בשנים האחרונות. - ישנם 300 דונם בהשקאה, במקור אל-מושריפה; פרדסים, ירקות ופרות. - לא קיבלו אדמות מהממשלה.

אין כל קשרים לרוקח.

מספר הנפשות בכפר - 2500, גברים בגיל 18-48 : כ-500.

JERUSALEM 91920
PHONE 526155
FAX. 527029
הארכיון הציוני המרכזי
CENTRAL ZIONIST ARCHIVES
ירושלים 91920
טלפון 526155
פקס 527029

המשפחות:

משפחת שנרט. מס' הנפשות – 100. המנהיג אמין אל-עיסה
משפחת אל-חורי. 50 נפש. המנהיג סלים אל-חורי.
" לידס ובולוס. 120 נפש. המנהיג חודר אל-אחמד
" אל-אשקר. 60 נפש המנהיג מובדה אל-לידס.
" כנעאן 35 נפש. המנהיג תופיק אל-כנעאן.

שלושה צעירים ממשפחת חורי גמרו את חוק למודיהם בשנה זו בצידון.

היחסים בין המשפחות טובים, וכן היחסים עם הכפרים הסמוכים.

המוחתארים:

1. ידיע אל-אצבח 11 שנה מוחתאר, אהוב על כולם.
2. חודר אל אחמד 7 שנים מוחתאר " " "
3. ג'בור אל-דבאג שנתים נתמנה ע"י הממשלה בימי המרד.
שני הראשונים אהובים, השלישי שנוא. הראשונים ברחו בימי המרד אז הממשלה מנתה את השלישי, לכן התושבים שונאים אותו.

המועצה המקומית:

היו"ר: סלים חורי. החברים: מובדה אל-לידס, חליל יוסף, אליאס אל-חורי; יוסף מורתדה; מוחמד דרויש אל-עבדאללה. המועצה מונתה ע"י הממשלה.

יש בית ספר ממשלתי – 80 תלמידים. כן יש בית הספר הלאומי התיכוני בו גם פנימיה. מלמד עד כתה ב' תיכוני. בה 45 תלמידים בפנימית ו-85 תלמידים אחרים מוסלמים ונוצרים. את בית הספר הזה הקים לפני כשלושים שנה המוטראן חג'אר. היה בית ספר עדתי לקטולים, ובשנת 1927 קבל את ההנהלה סלים עטאללה דיאב מכפר עין אבל שבלבנון, ואז נעשה בית הספר הלאומי ולא עדתי. – המורים: דיב אסכנדר סעיד מכפר יאסוף, אברהים ברכאת בשארה מכפר בנתן סעיד עילבוני מעסבריה; אברהים בולוס מכפר יאסון; תופיק עבדאללה דאיג מבשרא ה. יוסף גמרי מעלמה אל-שעה שבלבנון. צעואת אל-חורי מכפר בצה. בגלוי אינם נוטים לאף מפלגה, אולם לאמתו של דבר נוטים כולם למפלגת חאג' אמין – היות וכולם צעירים, קנאים וקיצוניים.

בעלי מלאכה:

חוצבים, בנאים, סנדלרים – 5. פחחים 2; מסגר אחד; שיישים 4; נהגים 10; מכונאים 2. ישנו רופא, יעקוב זגרב מהלבנון, נמצא במקום עשר שנים.

ישנן כששים חנויות ו-3 בתי בד העובדים במוטורים, ו-5 בתי בד העובדים בבהמות; 11 בתי קפה. השאר חנויות מסחר הבעלים מתפרנסים מזה.

בשירות הממשלה: ישנם כ-15 פקידים נמוכים במכס במשטרה וברכבת; רובם ססשים.

כ-15 משפחות עברו לחיפה, עכו ויפו לעבודה.

אין בתי הארחה.

את המסים גובה המועצה המקומית מן התושבים, הבתים ובתי המלאכה והמסחר. כל זכר משלם 50 מא"י לשנה. כל בית 200-50 מא"י לשנה. וכן המועצה המקומית הוציאה עד היום 60 רשיונות לחנויות, בתי-בד, בתי קפה ובתי מרזח.

קרובים מכובדים: בקונסוליה הבריטית במצרים פקיד אחד מבצה שמו ג'ורג' יונאן. עוד פקיד ג'ריוס פריות גזבר – בעכו.

אין קשרים עם היהודים.

ש/.

הארכיון הציוני המרכזי
CENTRAL ZIONIST ARCHIVES
ירושלים 91920 טלפון 526155 פקס 527029
JERUSALEM 91920 PHONE 526155 FAX. 527029

- 5 -

יש מסגד עם שמש, אך אין חזן ומטיף. - יש שתי כנסיות, אחת לאורתודוכסים ובראשה הכומר אבו יאכים צאלח. ואחת לקתולים ובראשה הכומר ג'ורג' בישאר. ישנם כ-200 איש בכוחות הבטחון, מהם נוטרים בשדה האוירונים החדש שעל יד בצה התגייסו כ-40 איש לצבא, מהם 4 שבויים בגרמניה.

אין שומר בכפר.

היחסים עם הממשלה טובים היום.

רוב התושבים חייבים כספים. לווים איש מרעהו בריבית של 20-30 מא"י לחודש על כל מאה אחת.

הכפר בצה מפורסם בהברחת סחורות, ואנשים בחיותו על הגבול של הלבנון. ההברחה נעשית מעל לחר אל-מושקה.

במאורעות: הכפר לא היה פעיל במאורעות. מבניו לא היו בכנופיות.

נהרגו: בימי המרד התפוצץ מוקש בדרך לבצה. נהרגו קצין ושני חיילים אנגליים. כתגובה לכך נכנסה פלוגת חיילים לכפר וירו על התושבים. נהרגו: מיכאיל עודה - רכאד ליוס - שוקרי ליוס - יוסף יונאן - תופיק אל-ג'מל - אחמד אל-ג'מל ושנים זרים. הטירוריסטים הרגו שנים מאנשי הכפר. סעיד אל-גשאם אחמד אל-כנעאן. באשמו בריגול לממשלה. בראשית המרד הרג המורדים את סרג'נט המשטרה רשיד שאכר.

הממשלה עצרה מספר אנשים מן הכפר ולאחר שבוע שוחררו. לא היו משפטים על תושבי הכפר.

לא הוחרם נשק. כמות הנשק המצויה בכפר היום - לא ידועה.

נזקים: לאחר התפוצצות המוקש בדרך החיילים הנ"ל - הרס הצבא 4 חנויות והיו נזקים לחמשים בית. הנזק נאמד בארבעת אלפים לא"י. המשטרה הטילה קנס של 300 לא"י על נתקם את גדר התיל הצבאית. התושבים שלמו אז חלק ואת השאר טרם גבתה הממשלה.

אין גולים או מטרודין.

הערה: בספר בצה נוסדה בשנת 1933 אגודה קואופרטיבית בקרן של 1400 לא"י - מספר החברים 160 המזכיר ג'בראן אל-אזוח.

ماذا في السنة الجديدة؟

قد لا تخلو مفاجأتنا للمواطنين الكرام من الدهشة والاستغراب ونحن نزف اليهم البشرى بعزمنا النهائي على انشاء عمارة كبرى لهذه المؤسسة الوطنية تليق باسمها و بابناء الامة الذين يتثقفون و يتربون فيها .. وفي هذا الوقت العصيب ينقصنا كل شيء لتحقيق هذا الحلم الذهبي ولكننا لن نعدم الانصار من الذين تجيش في صدورهم الوطنية الحقة للمساهمة في خدمة امتهم عن طريق نصرة هذا المشروع الجليل . وفي هذه الرسالة صورة المستقبل...
صورة التصميم لهذه العمارة ونحن نشاهدها اليوم بعين الايمان صورة للحقيقة .

فالى ابناء وطني وخريجي هذا المعهد وهم يعدون بالمئات اعرض امامهم صورة المستقبل . ولعلها تصبح صورة اليوم .. صورة الحقيقة .

سليم عطاالله دياب
مدير المدرسة

البصه في اول تموز سنة ١٩٤٣

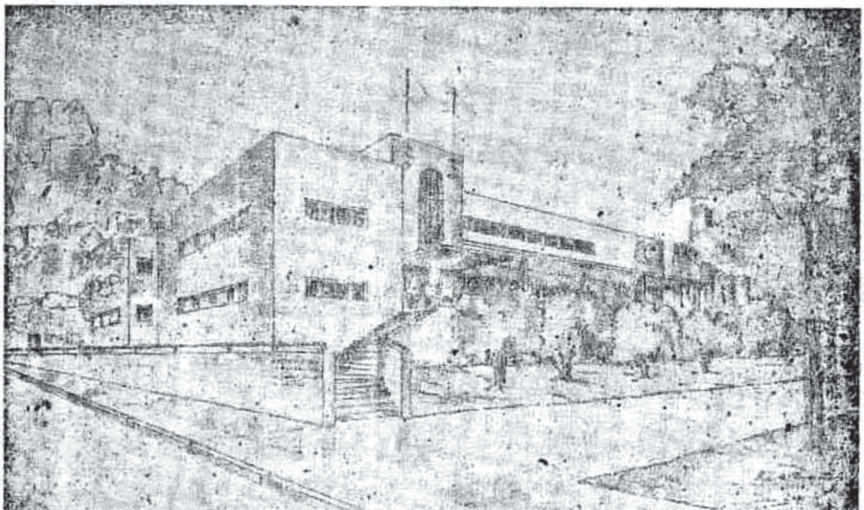

מתוך דו"ח בית הספר הקתולי לשנת 1943, מנהל בית הספר, סלים עטאללה, מבשר על הכוונה לבנות בניין חדש לבית הספר התיכון הלאומי הקתולי. באותו דוח הוא מציג את תכנית המבנה המוצע (המובאת להלן) ומבקש את תמיכת הקהילה, אוהדי בית הספר והאומה להגשמת החלום הלאומי הזה.
בית הספר הקתולי, ששינה את שמו בשנות הארבעים המאוחרות למכללת האגודה הלאומית, היה ועודנו מקור גאווה של תושבי הכפר. הוא נחשב בית ספר יוקרתי. פליטי הכפר מחזיקים את הדוחות השנתיים של בית הספר התיכון ובהם מידע מפורט על פעילויות בית הספר בכל שנת לימודים, תלמידים, בוגרים, צוות, נוהלי רישום, אמנות בית הספר ועוד.
מהדוחות עולה שבבית הספר, לימדו בנוסף למקצועות הקלאסיים גם חוגי ספורט שונים, לימודי אומנות הציור, אומנות הרטוריקה בערבית ואנגלית ועוד.

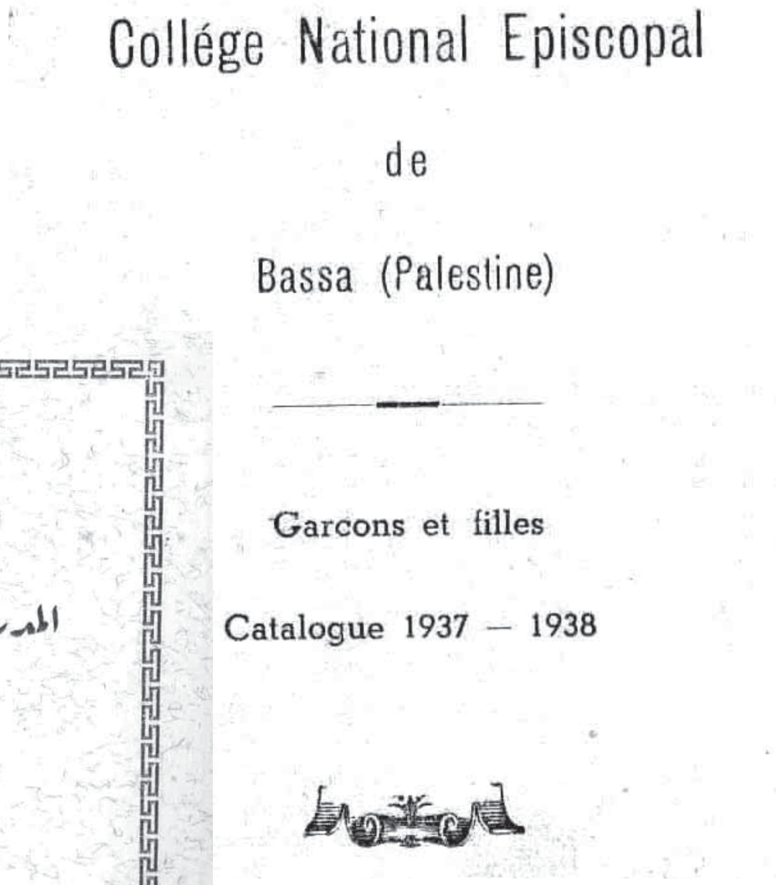

Collége National Episcopal

de

Bassa (Palestine)

Garcons et filles

Catalogue 1937 — 1938

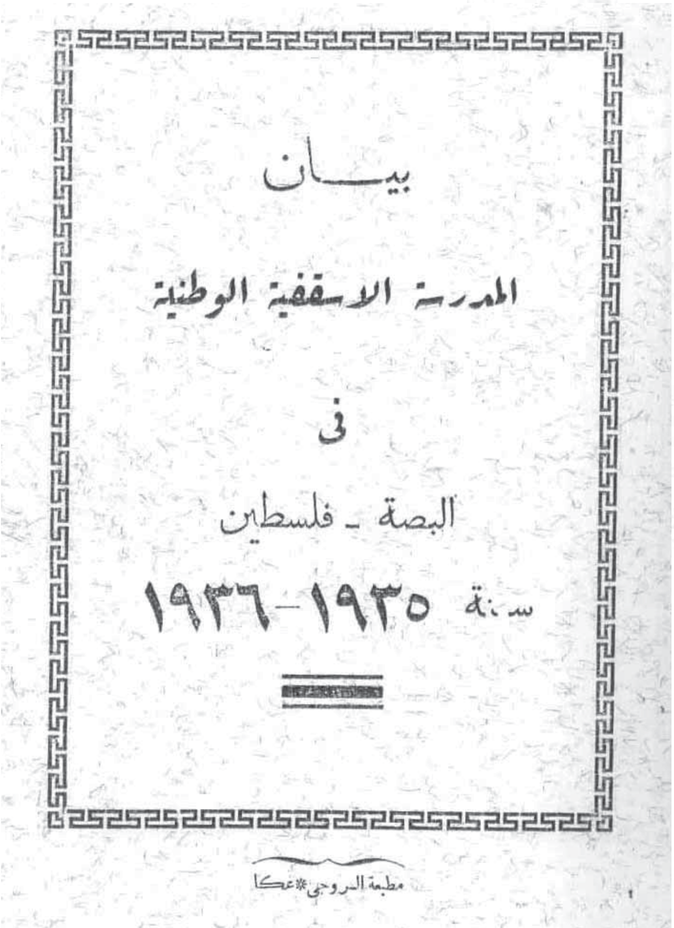

بيـــان

المدرسة الاسقفية الوطنية

فى

البصة ـ فلسطين

سنة ١٩٣٥-١٩٣٦

مطبعة الروجي*عكا

في كل سنة أصدرت المدرسة الأسقفية الوطنية في البصة - فلسطين تقريراً سنوياً مفصلاً على شكل كتيب.
في الصوره أعلاه غلاف تقرير المدرسة الأسقفية لعام 1937-1938 بالفرنسية وغلاف تقرير سنة 1935 - 1936 بالعربية

בכל שנה פרסם בית הספר הקתולי הלאומי באלבסה - פלסטין דוח שנתי מפורט בצורת חוברת. בתמונה לעיל כריכת דוח שנת 1937-1938 בצרפתית, וכריכת דוח שנת 1935-1936 בערבית.

الجمعية الخطابية الإنجليزية وفي الجانب الأيسر الاستاذ ابراهيم بركات منظم هذه الجمعية 1939-1940
קבוצת רטוריקה באנגלית 1939-1940

بعض قواد فرقة الكشافة الكبار 1939-1940
ראשי תנועת הצופים בבית הספר 1939-1940

מכללת האגודה הלאומית
אלבסה - פלסטין

דו"ח לימודי

השם: ח׳ליל אלעאסי — כיתה ד׳ יסודי
סמסטר: ראשון 47/48 — מס. תלמידים בכיתה: 20
דרוג [התלמיד בכיתה]: 3 — התנהגות: טובה

נושא	ציון	נושא	ציון
שפה ערבית	90	פיזיקה	75
שפה אנגלית	81	היסטוריה	76
ספורט	80	גיאוגרפיה	60
חשבון	81	מדעים	80
טריגונומטריה	-	קליגרפיה	73
גיאומטריה	71	ציור	79
אלגברה	-	ריטוריקה	-
כימיה	-	-	

ציון שלם: 100
ציון מעבר: 60
הערות: הישגי התלמיד טובים. קדימה [ליתר הצלחה].

חותמת: מכללת אלראבטה אלוטניה - אלבסה
מנהל: סלים עטאללה
הסמסטר הבא יתחיל ב 12.1.48

המסמך לעיל הוא תרגום מערבית של תעודה מכיתה ד׳ של ח׳ליל עאסי המחזיק באמתחתו את תעודת המקור מאז 1948.

كلية الرابطة الوطنية
البصة - فلسطين
تقرير دراسي

الاسم خليل عاصي — الصف الابتدائي الرابع
الفصل الاول ٤٧/٤٨ — عدد الصف ٢٠
الدرجة الثالث — السلوك جيد

الموضوع	العلامه	الموضوع	العلامه
اللغة العربية	٩٠	الطبيعيات	٧٥
اللغة الانكليزية	٨١	التاريخ	٧٦
الرياضة البدنية	٨٠	الجغرافيا	٦٠
الحساب	٨١	العلوم	٨٠
المثلثات	—	الخطوط	٧٣
الهندسه	٧١	الرسم	٧٩
الجبر	—	الخطابه	—
الكيمياء	—		

العلامة الكاملة ١٠٠
علامة الاجتياز ٦٠٪
ملاحظات: النتائج حسنة الى الامام
يبتدي الفصل القادم في ١٢/١/٤٨

خليل عاصي في البصة - تموز 2012
ח׳ליל עאסי באלבסה - יולי 2012

1126
Olive Press
Pond
Olive Press
Church (Catholic)
School
Local Council
940
941
Mosque
939
Ch. (Orth)
Olive Press
938
937
Church (Latin)
935
936
Olive Press
Cemetery (Moslem)
Cem. (Mos)
934

زقاق مرصوف حجارة، حزيران 1987، البصة.
المصدر: وليد الخالدي، كي لا ننسى.
סמטה מרוצפת באלבסה, יוני 1987.
המקור: וליד אלח׳אלדי, All that Remains

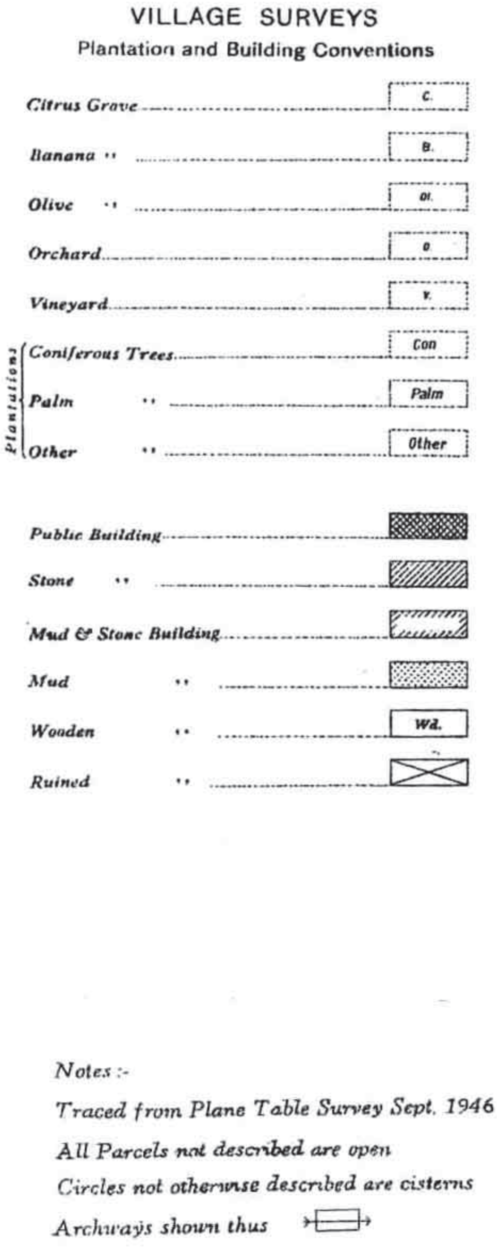

מפת השטח הבנוי של כפר אלבסה. ערכה מחלקת המדידות הבריטית בספטמבר 1946 בהסתמך על תצלום אויר.
خريطة مباني قرية البصة، من إعداد قسم المساحة في الحكومة البريطانية عام 1946، استناداً على صورة جوية للبصة.

CHILDREN PLAY OUTSIDE THE VILLAGE COOPERATIVE SHOP, IMMIGRANTS FROM BULGARIA, BESET VILLAGE.

ילדים משחקים מחוץ לצרכניה של הכפר, מהגרים מבולגריה, כפר בצת.

أولاد يلعبون خارج دكان القرية، مهاجرون من بلغاريا، قرية بيتست.

ON THE WAY HOME FROM SCHOOL, BESET VILLAGE, NEAR LEBANESE BORDER. NEW IMMIGRANTS FROM BULGARIA.

בדרך הביתה מבית הספר, כפר בצת, קרוב לגבול הלבנוני, מהגרים חדשים מבולגריה.

في الطريق إلي البيت من المدرسة، قرية بيتست، قرب الحدود اللبنانية، مهاجرون جدد من بلغاريا.

AT THE VILLAGE OF BETSET, FORMER ARAB VILLAGE OF BETSET, ON THE LEBANESE BORDER THE JEWISH AGENCY HAS SETTLED
NINETY FAMILIES MOSTLY IMMIGRANTS FROM BULGARIA.

בכפר בצת, לשעבר הכפר הערבי בצת, על גבול לבנון, הסוכנות היהודית יישבה תשעים משפחות רובן מהגרות מבולגריה.

في قرية بيتست، القرية العربية بيتست سابقاً، على الحدود اللبنانية، وطّنت الوكالة اليهودية تسعين عائلة معظمها مهاجرة من بلغاريا

al-Bassa after occupation

אלבסה אחרי הכיבוש - البصة بعد الاحتلال

The photos below and the descriptions are taken from the website of National Photos Collection / State of Israel.

תמונות של כפר אלבסה, המקור: אתר האינטרנט של "אוסף התצלומים הלאומי" של מדינת ישראל.
צלם: אלדן דוד, 1.3.1950. הכותרות באנגלית קיימות במקור כתיאור של התמונה מטעם האתר, הכותרות בעברית וערבית הן תרגום מהאנגלית.

صور للبصة مأخوذة من موقع الانترنت "مجموعة الصور القومية" لدولة إسرائيل. المصوّر إلدان دافيد، 1.3.1950. وصف الصور باللغة الانجليزية كما هو بالمصدر، والوصف بالعربية والعبرية إنما هو ترجمة عن الانجليزية.

CHURCH IN VILLAGE OF BESET, FORMER ARAB VILLAGE OF BASON ON LEBANESE BORDER, WHERE THE JEWISH AGENCY HAS SETTLED NINETY IMMIGRANT FAMILIES MOSTLY FROM BULGARIA.

"כנסייה בכפר בצת, הכפר הערבי בסון לשעבר, איפה שהסוכנות היהודית שיכנה תשעים משפחות מהגרות רובן מבולגריה".

"كنيسة في قرية بيِتست، القرية العربية بصون سابقاً، حيث وطّنت الوكالة اليهودية تسعين عائلة مهاجرة معظمها من بلغاريا"

OFF TO THE VILLAGE SHOEMAKER, BESET, NEW IMMIGRANTS FROM BULGARIA

מדרך לסנדלר של הכפר, בצת, מהגרים חדשים מבולגריה

في الطريق إلى كندرجي القرية، بيتست، مهاجرون جدد من بلغاريا

ذاكرات البصّة

זוכרות את אלבּסָּה

Remembering al-Bassa

www.zochrot.org

ذاكرات
זוכרות
Zochrot